

Inu.A.34.460

82 11863/1114

III 84692

DIN

TOPONIMIA ROMÎNEASCĂ

STUDIU ISTORICO-LINGUISTIC

DE

D. DAN

FOST ELEV AL ȘCOALEI NORMALE SUPERIOARE DIN BUCUREȘTI.

86477

TESĂ DE LICENȚĂ IN LITERE

Susținută la 18/30 Iunie 1896

TIPĂRITĂ DE FUNDATIUNEA UNIVERSITARĂ CAROL I.

BUCUREȘTI

LIBRARIA SOCECU & COMP.

21, — CALEA VICTORIEI, — 21

1896

DONAȚIUNE

CONTROL 1953

1956

Biblioteca Centrală Universitară	
BUCUREȘTI	
Cota	21641
Inventar	77478

2547

R. Coșol 00

Tipografia GUTENBERG, Joseph Göbl, Strada Dómnai, 20.

B.C.U. Bucuresti

C77478

In Memoria
lui
Alexandru Lambrior
(1846—1883)

Tu duca, tu signore, e tu maestro.

Dante, *Inferno*, II, 140.

Calea cercetării este deschisă, fie numai cercetarea adevărat științifică, neîntunecată prin simpatii sau antipatii naționale care nu știu de-s bune în politică, dar în istorie sînt mai adesea proaste, totdeauna un semn de copilăria minții.

B. P. Hasdeu, *Revista Nouă*, I, 128.

PREFATĂ

Intreagă lucrarea de față, care tractează cîte-va ces-tiuni *din toponimia romînească*, era destinată să fie Tesă de Licență în Litere și ca atare, după usul Facultății de Litere, avea să fie cercetată prealabil de doi d-ni profesori, în a căror competență intra mai d'adrechtul.

Lucrarea, prin caracterul ei mai mult lingvistic de cît istoric, intra în primul rînd în competența d-lui profesor de filologie comparativă de la Universitatea din București, B. P. Hasdeu, care era, spre a zice ast-fel, primul presumpțiv examinator.

O lipsă de încredere în imparțialitatea omenească m'a îndemnat să present ca tesă numai primele trei capitole din lucrare, deși și al patrulea era scris, după părerea mea, cu aceeași iubire de adevăr cu care erau scrise și primele trei.

Cînd D-l Hasdeu, dintr'un explicabil sentiment de delicateță, mi-a declarat în fine, că nu poate cerceta o lucrare, în care știe că sînt puse în discuțiune, pe ici pe colea, unele din ideile sale, aș fi vrut să alătur și capitolul al patrulea, la primele trei, dar nu mai aveam cînd.

Lucrarea, în starea ei de acuma, cuprinde toate patru capitolele originare, dar numai la primele trei se referă raportul adresat, de d-nii profesori *Gr. G. Tocilescu* și *G. L. Frollo*, către Decanatul Facultății de Litere.

Fiind-că ce e drept nu-i păcat, nu mă sfiesc a reproduce aci amintitul raport:

Domnule Decan,

D-l Dumitru Dan a prezentat, pentru obținerea dreptului de a trece ultimul examen de licență, o lucrare intitulată: *Din Toponimia Românească*, studiu istorico-linguistic, un caet în 4-^o, 118 pagini.

În introducere, care ocupă vre-o 50 pagini, autorul arată însemnătatea lingvistice și în special a toponimii pentru deslegarea cestiunii privitoare la originile noastre naționale, combate părerea că fonetica numelor proprii ar fi deosebită de fonetica celorlalte categorii gramaticale, și, după ce-și așterne principiile care-l vor călăuzi în opera sa, alege, ca aplicațiune a lor, două cestiuni din toponimia Olteniei: a) numirile topice românești terminate în *-ădia*, *-ădia* și *-edia*; și b) *Mehadia* sau *Mehedia* și *Mehedinți*.

În ce privește prima cestiune, tânărul candidat nu se împacă cu părerea, că sufixul amintit *-adia* ar fi italic, ci susține că ar fi «un compus din finalul românesc *-ia* și din finalul topicului maghiar, la care s'a aninat». Argumentele aduse sînt: a) că *d+i* latin ar fi trebuit să dea *z*; b) foarte multe topice românești în *-ia* sînt formate din topica maghiară de origine apelativă; c) *Mehadia* n'ar fi decît maghiarul *méh* (albină) + *ed* = *ad + ia*; d) județul *Mehedinți*, vestit în albine deja din timpul lui Herodot, ar fi egal cu *Mehed* + sufixul slavonesc *-in* + exponentul locativ *-ce*. Toate acestea, cum și un număr de documente citate, ar dovedi lăcuința Maghiarilor în regiunea occidentală a Olteniei în cursul evului mediu.

Ori-ce valoare ar avea rezultatele la care ajunge candidatul, nu i se poate tăgădui metoda în investigațiune, libertatea în discuțiune și o logică strînsă în argumentare. Cunoștința limbii ungurești i-a fost și-i va fi încă de mare ajutor, și de sigur, trebuie să constatăm cu plăcere, că s'a făcut un pas înainte, dacă nu

poate primul pas, în studiul toponimiei noastre prin lucrarea d-lui Dan, căruia credem că i se poate permite a se presenta la ultimul examen de licență.

Bine-voiți, vă rog, Domnule Decan, a primi sentimentele mele prea deosebite.

2 Iunie, 1896.

Gr. G. Tocilescu.

Am citit teza d-lui Dan și mă unesc întru toate cu părerea d-lui coleg Tocilescu.

București, 4 Iunie, 1896.

G. L. Frollo.

În fine, o vorbă despre mulțimea citatelor.

Ar greși cine ar crede că prin mulțimea citatelor din lucrarea de față aș fi vrut să speriu lumea. N'am avut acest gând, ci am avut numai gândul de a produce mai ușor convingere în spiritul cititorului, spunând, adese-ori *cu cuvintele altuia*, cutare idee, pe care aș fi putut s'o spun și numai *cu cuvintele mele*. Am crezut, vorba poetului, că :

Unde-i unul nu-i putere,

.....

Unde-s doi puterea crește.

București, 18/30 Novembre 1896.

D. DAN.

DIN TOPONIMIA ROMÎNEASCĂ

STUDIU ISTORICO-LINGUISTIC.

I.

INTRODUCERE

Astăzi e foarte greu, dacă nu imposibil, să mai scoată cine-va la lumină ce-va nou și serios cu privire la civilizațiunea greco-romană, care a fost studiată, spre a zice ast-fel, mai pe toate fețele. Prin urmare, în această direcțiune, repetițiunile sînt inevitabile de cele mai multe ori și de cele mai multe ori cu totul nefolositoare.

Dorința de a nu spori și eu numărul lucrărilor fără pic de originalitate, m'a îndemnat să las la o parte clasicitatea și să-mi îndreptez privirea spre Romîni, în trecutul cărora știam că trebuie să mai fie destule probleme nedeslegate.

Nu-mi venea a crede bunăoară că va fi dispărut cu totul din istoria Romînilor deplorabila stare de lucruri, pe care d-l Tocilescu o descria la 1884 zicînd că «ceea-ce ni s'a dat pînă acuma ca istorie — cu una sau două excepțiuni parțiale — se poate caracteriza în două cuvinte: cea mai mare neexactitate chronologică cu cea mai mare posibilă falsitate istorică. De pe înălțimea catedrelor, de pe tribunele ateneurilor, prin fruntea revis-

telor literare, în cărți de școală sub pomposul titlu : Istorie a Romînilor, s'au susținut și se susțin ca fapte istorice cele mai lipsite de ori-ce scîntee de adevăr afirmațiuni, fără nici un procedeu de raționamente, fără invocarea vre-unei fîntîne, pe simpla fantasmă a autorului.

«Roiuri peste roiuri de tineri de 20 de ani și mai bine, care trec prin școli, se hrănesc cu asemenea neadevăruri, și eroarea se scurge cu dinșii și se toarnă în bronz în societate»

«Un singur mijloc ne rămîne de a eși din acest chaos, din această stare intelectuală imposibilă și vătămătoare: acela de a ne reîntoarce la fîntîne originale, la documente, inscripțiuni, cronice și a le utiliza serios, critic, cu penetrațiune și iubirea adevărului 1)».

Nimeni nu poate zice că de atunci încoace istoriografia romînească n'a făcut progrese însemnate. Partea controversatului și a necunoscutului s'a micșorat. S'a făcut destul de mult, dar mai e mult de făcut de aici încolo.

Am început prin urmare să mă gîndesc și eu la o problemă istorico-linguistică pe care d-l Xenopol o numește cu drept cuvînt «o întrebare de tot întunecoasă, anume originea subîmpărțirilor administrative ale țărilor romîne 2)». De unde să încep? Pînă unde să merg? Să merg pînă unde voi merge, dar să încep negreșit cu județele din Oltenia.

Intr'adevăr, partea cea mai atrăgătoare din această «întrebare de tot întunecoasă» trebuia să fie, pentru un romîn, originea numirilor de județe de peste Olt, pentru-că județele acestea formează inima regiunii, despre care, de o bucată de vreme încoace, mulți cred împreună cu d-l Hasdeu, că «n'a încetat niciodată, dar niciodată, de a fi romînească 3)».

1) Gr. G. Tocilescu, *Studii critice asupra cronicelor romîne*, în *sa Revistă pentru Istorie, Archeologie și Filologie*, an. II, p. 246, 248.

2) A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor Iași*, 1890, v. III, p. 598.

3) B. P. Hasdeu, *Din Istoria limbii romînești*, București, 1883, pag. 26.

Aşa cred mulţi, dar mulţi nu cred aşa. Mie mi se pare, că cine ar putea deslega în mod adevărat scientific originea numirilor de judeţe din Oltenia, ar contribui prin aceasta şi la lămurirea întrebării dacă regiunea aceasta a fost sau n'a fost totdeauna romînească.

Căci, cu toate cercetările de pînă acuma, «pe lungul period de ani 900 computaţi de la 300 pînă la 1200, în istoria Dacii mai domneşte pînă astăzi o tristă întunecime, prin care străbate numai ici-colea cîte-o rază de lumină, care şi ea adesea ne seduce sub formă de tradiţiune, de cîntec misterios, sau de cîte o ruină a cărei origine este foarte problematică pentru adevăratul istoric decis a se apăra din răsputeri de conjecturi şi hipotese visătoare¹⁾»

Cu privire la originea geografică a Romînilor de la nordul Dunării de jos s'au ivit pe rînd mai multe păreri, care, în fond, se reduc la două diametral opuse: *teoria continuităţii* Romînilor din legionarii lui Traian şi *teoria reemigrării* numită de obicei a lui Rösler.

Cu alte cuvinte, unii învăţaţi, romîni şi străini, cred că romînimea şi-a luat începutul unde-va la nordul Dunării de jos; alţi învăţaţi, străini şi romîni, susţin că leagănul tuturor Romînilor trebuie căutat unde-va în peninsula balcanică. Apărătorii ambelor hipotese se sprijinesc pe două categorii de probe: *texte istorice* şi *fapte lingvistice*.

Urmînd calea de mijloc între aceste două mari teorii opuse, d-l Nădejde a formulat, în cele de pe urmă, o *teorie intermediară*, care să împace adevărul istoric cu cel lingvistic, adică «formarea limbii şi naţionalităţii elementului romanic dincolo de Dunăre şi continuitatea elementului romanic pe pămîntul Dacii Traiane²⁾». Noua teorie presupune existenţa unui popor romanic în Dacia fără întrerupere de la colonisarea ei, un popor, poate nu tocmai numeros, care va fi fost absorbit de Romîni veniţi din peninsula balcanică. În această «*hipotesă nedovedită încă*», după cum o numeşte însuşi autorul ei,

1) G. Barişiu *Apulum, Alba-Iulia, Belgrad în Transilvania în Anal. Acad. Romîne*, 1885—1886, p. 24

2) I. Nădejde. *Contemporanul*, an. V., p. 451

elementul roman din Dacia este, din punct de vedere lingvistic, termenul necunoscut, iar cel venit din peninsula balcanică termenul cunoscut. Firește că dacă va fi existat într'adevăr starea de lucruri presupusă de noua ipotesă, atunci din limba dispărutului popor romanic trebuie să fi rămas urme în limba învingătorului, în limba noastră. La întrebările unde și cum s'ar putea afla urmele lingvistice de care-i vorba, d-l Nădejde dă următoarele îndrumări generale: «*Noi avem mare încredere — zice dînsul — în numirile de localități și mai ales încă într'o cercetare stăruitoare a elementelor străine în limba de aici.*»
 Trebuie descoperit în ce locuri s'au așezat Romîni macedoneni pe lîngă poporul romanic cel vechiu și unde pe lîngă popoare neromanice. Trebuie văzut dacă între cuvintele slavone nu s'ar putea despărți o grupă care ar fi suferit prefaceri neexplicabile în limba romînă actuală și pe lîngă acestea o cercetare îndărătnică a graiurilor locale din Transilvania, poate ne-ar dovedi existența unui dialect romanic deosebit de limba transdunăreană. Poate să trebuească mult timp și multă muncă pînă ce se va limpezi chestia cu acei Romani presupuși de noi, dar nu e mai puțin adevărat că numai așa se vor împăca *rezultatele cercetărilor istorice cu al celor lingvistice și teoria lui Rösler va fi prefăcută cum se cuvine, nesupărînd pe nici-unii din șoviniști: nici pe cei romîni, nici pe cei străini 1)*».

Așa dară istoria poporului romîn e destul de încurcată și mai ales epoca veche este o adevărată enigmă, a cărei bună deslegare se poate aștepta numai după deslegarea unor întrebări mai mărunte.

«Cînd e vorba de începutul popoarelor și de epoce întunecoase din viața lor — zice minunat de bine d-l Hasdeu — ori-ce studiu exclusiv istoric duce la încheeri greșite; la încheeri greșite nu mai puțin duce ori-ce studiu exclusiv lingvistic. Pentru a nimeri adevărul, sau încai a ne apropia de adevăr, trebuie neapărat un

1) I. Nădejde *Contemporanul* an. IV, p. III. D-l Nădejde și-a formulat teoria îndemnat, între altele, de *partea istorică* din studiul d-lui D. Onciul publicat în *Convorbiri Literare* an. XIX, sub titlul de: *Critica teoriei lui Rösler de A. D. Xenopol.*

studiu paralel istorico-linguistic. Cînd un text istoric se întărește printr'un fapt lingvistic sau vice-versa, ambele urmărite pe o cale strîns metodică, atunci și numai atunci adevărul e găsit 1)».

Se întîmplă însă une-ori că asupra cutărui punct obscur nu se poate îndrepta cu egală intensitate lumina ambelor specii de argumente, de aceea cred că trebuie lămurită înainte de toate întrebarea următoare: Care din două, argumentul istoric sau cel lingvistic, merită mai mult crezămînt cînd e vorba de originea geografică a Romînilor?

Textele istorice nu pot inspira încredere deplină, pentru că unele — cum e textul lui Kekaumenos, scriitor bizantin de pe la 1070 — sînt curate non-sensuri, altele sînt atît de lipsite de precisiune, încît comentatorii pot scoate din ele, și într'adevăr și scot, înțelesuri peste înțelesuri.

Iată o probă de elasticitatea textelor istorice.

Împăratul Bizanțului Constantin Porfirogenet (912—959), care avea la îndemîină informațiuni destul de sigure despre cele ce se petreceau înlăuntrul și la marginea împărăției sale, spune cite-va cuvinte, din care, între altele, s'ar vedea că Bulgarii de pe vremea lui, stăpîni și pe malul stîng al Dunării, erau vecini răsăriteni ai Maghiarilor (Τούρκοι). Porfirogenetul zice textual:

«Πλησιάζουσι δὲ τοῖς Τούρκοις πρὸς μὲν τὸ ἀνατολικὸν μέρος οἱ Βούλγαροι, ἐν ᾧ καὶ διαχωρίζει αὐτοὺς ὁ Ἰστρος ὃ καὶ Δανούβιος λεγόμενος ποταμὸς, πρὸς δὲ τὸ βόρειον οἱ Παρζιναῖται, πρὸς δὲ τὸ δυτικώτερον οἱ Φράγγοι, πρὸς δὲ τὸ μεσημβρινὸν οἱ Χρῶβατοι 2). Adecă «vecinii Ungurilor sînt: Bulgarii în partea de răsărit, unde-i mai desparte pe unii de alții fluviul Istru sau Danubiu, Pacinații la miază-noapte, Francii la apus, Croații la miază-zi».

Cei ce admit stăpînirea bulgară în provinciile Dacii lui Traian — căci sînt și de cei ce nici nu vreau să audă de acest lucru — nu se înțeleg asupra

1) B. P. Hasdeu, *Strat și Substrat în Etymologicum Magnum Romaniae*, v. III, p. XXXV.

2) *De administr. imper.*, cap. 40.

elementul roman din Dacia este, din punct de vedere lingvistic, termenul necunoscut, iar cel venit din peninsula balcanică termenul cunoscut. Firește că dacă va fi existat într'adevăr starea de lucruri presupusă de noua ipotesă, atunci din limba dispărutului popor romanic trebuie să fi rămas urme în limba învingătorului, în limba noastră. La întrebările unde și cum s'ar putea afla urmele lingvistice de care-i vorba, d-l Nădejde dă următoarele îndrumări generale: «*Noi avem mare încredere — zice dînsul — în numirile de localități și mai ales încă într'o cercetare stăruitoare a elementelor străine în limba de aici.*»
 Trebuie descoperit în ce locuri s'au așezat Romîni macedoneni pe lângă poporul romanic cel vechiu și unde pe lângă popoare neromanice. Trebuie văzut dacă între cuvintele slavone nu s'ar putea despărți o grupă care ar fi suferit prefaceri neexplicabile în limba romînă actuală și pe lângă acestea o cercetare îndărătnică a graiurilor locale din Transilvania, poate ne-ar dovedi existența unui dialect romanic deosebit de limba transdunăreană. Poate să trebească mult timp și multă muncă pînă ce se va limpezi chestia cu acei Romani presupuși de noi, dar nu e mai puțin adevărat că numai așa se vor împăca rezultatele cercetărilor istorice cu al celor lingvistice și teoria lui Rösler va fi prefăcută cum se cuvine, nesupărînd pe nici-unii din șoviniști: nici pe cei romîni, nici pe cei străini ¹⁾».

Așa dară istoria poporului romîn e destul de încurcată și mai ales epoca veche este o adevărată enigmă, a cărei bună deslegare se poate aștepta numai după deslegarea unor întrebări mai mărunte.

«Cînd e vorba de începutul popoarelor și de epoce întunecoase din viața lor — zice minunat de bine d-l Hasdeu — ori-ce studiu exclusiv istoric duce la încheeri greșite; la încheeri greșite nu mai puțin duce ori-ce studiu exclusiv lingvistic. Pentru a nimeri adevărul, sau încai a ne apropia de adevăr, trebuie neapărat un

1) I. Nădejde *Contemporanul* an. IV, p. III. D-l Nădejde și-a formulat teoria îndemnat, între altele, de partea istorică din studiul d-lui D. Onciul publicat în *Convorbiri Literare* an. XIX, sub titlul de: *Critica teoriei lui Rösler de A. D. Xenopol.*

studiu paralel istorico-linguistic. Cînd un text istoric se întărește printr'un fapt lingvistic sau vice-versa, ambele urmărite pe o cale strîns metodică, atunci și numai atunci adevărul e găsit¹⁾.

Se întîmplă însă une-ori că asupra cutărui punct obscur nu se poate îndrepta cu egală intensitate lumina ambelor specii de argumente, de aceea cred că trebuie lămurită înainte de toate întrebarea următoare: Care din două, argumentul istoric sau cel lingvistic, merită mai mult crezămînt cînd e vorba de originea geografică a Romînilor?

Textele istorice nu pot inspira încredere deplină, pentru că unele — cum e textul lui Kekaumenos, scriitor bizantin de pe la 1070 — sînt curate non-sensuri, altele sînt atît de lipsite de precisiune, încît comentatorii pot scoate din ele, și într'adevăr și scot, înțelesuri peste înțelesuri.

Iată o probă de elasticitatea textelor istorice.

Împăratul Bizanțului Constantin Porfirogenet (912—959), care avea la îndemîină informațiuni destul de sigure despre cele ce se petreceau înlăuntrul și la marginile împărăției sale, spune cîte-va cuvinte, din care, între altele, s'ar vedea că Bulgarii de pe vremea lui, stăpîni și pe malul stîng al Dunării, erau vecini răsăriteni ai Maghiarilor (Τούρκοι). Profirogenetul zice textual:

«Πλησιάζουσι δὲ τοῖς Τούρκοις πρὸς μὲν τὸ ἀνατολικὸν μέρος οἱ Βούλγαροι, ἐν ᾧ καὶ διαχωρίζει αὐτοὺς ὁ Ἴστρος ἢ καὶ Δανούβιος λεγόμενος ποταμὸς, πρὸς δὲ τὸ βόρειον οἱ Πατζιναῖται, πρὸς δὲ τὸ δυτικώτερον οἱ Φράγγοι, πρὸς δὲ τὸ μεσημβρινὸν οἱ Χράβατοι²⁾. Adecă «vecinii Ungurilor sînt: Bulgarii în partea de răsărit, unde-i mai desparte pe unii de alții fluviul Istru sau Danubiu, Pacinații la miază-noapte, Francii la apus, Croații la miază-zi».

Cei ce admit stăpînirea bulgară în provinciile Dacii lui Traian — căci sînt și de cei ce nici nu vreau să audă de acest lucru — nu se înțeleg asupra

1) B. P. Hasdeu, *Strat și Substrat în Etymologicum Magnum Romaniae*, v. III, p. XXXV.

2) *De administr. imper.* cap. 40.

linii de despărțire dintre Bulgaria și Ungaria veacului al X-lea.

«După cum ne putem încredința pe chartă — zice d-l Onciul, comentînd rîndurile de mai sus — această graniță dunăreană dintre ambele țări, poate fi căutată numai între gura Poracicăi (din jos de Milanovatz) și Orșova nouă, unde Dunărea curge drept de la miază-zi spre mieză-noapte, formînd ast-fel, în deplin acord cu textul Porfirogenetului, întocmai marginea răsăriteană a Ungarii către Bulgaria. Aici mai ales se mărgineau Ungurii spre răsărit cu Bulgarii, și pe lîngă aceasta încă și (xai) la Dunăre, ceea-ce, adauge autorul numai în mod secundar, fiind granița dunăreană dintre Poracica și Orșova de mai neînsemnată întindere, cam 40 km. 1)».

Alții au înțeles alt-fel și de-aceea d-l Onciul, nemulțumit cu interpretările acelora, adauge: «Pič (Abst. der Rum. p. 77, n. 71) zicînd cu nedrept că Dunărea nu poate fi granița răsăriteană a Ungarii, comentează textul ast-fel că fluviul despărțea pe Unguri de Bulgari între Belgrad și Turnul-Severinului. Prin aceasta autorul își strică însu-și noul său argument, căci dacă Porfirogenetul putea să pună Dunărea dintre Belgrad și Turnul-Severinului ca margine răsăriteană a Ungarii, atunci nici spusele lui despre megieșia răsăriteană a Bulgarilor nu pot fi invocate pentru stăpînirea bulgară din stînga Dunării. Iar d-l Xenopol (Teoria lui Rösler p. 74), punînd granița dunăreană spre răsărit între Turnul-Severinului și Vidin, uită că aici nu mai este Ungaria 2)».

Sprijiniți, între altele, pe acelaș text istoric, istoricii maghiari Fessler-Klein întind Ungaria veacului al X-lea spre sud pînă în Dunăre, spre răsărit pînă la Olt. «Granițele statului ungar de pe timpul ducilor — zic dînșii — ni le arată lămurit un contemporan, împăratul Constantin Porfirogenet și Anonymus, și indicațiunea lor se mai întărește și prin alte monumente. Spre răsărit, statul ungar era despărțit prin Carpați și prin Olt de țara Pecenegilor, care co-

1) D. Onciul, *Critica teorii lui Rösler de A. D. Xenopol*, în *Convorbiri Literare* an. XIX, p. 328.

2) D. Onciul, *Critica teorii lui Rösler de A. D. Xenopol*, în *Conv. Liter.* an. XIX, p. 329.

prindea în sine aproximativ Bucovina de azi, Moldova și o parte din Valachia. *Spre sud*, granița statului ungar, mai ales față de Bulgari, era formată de *Dunăre*, începînd de la Olt și pînă la Belgradul de azi, de-acî în colo, față de Serbia și Croația, ea era formată de Sava¹⁾. E greu de hotărît care dintre comentatori va fi avînd dreptate și greutatea va înceta numai atunci, cînd se vor scoate la lumină *fapte nouă*, care, prin ivirea lor, să precizeze textul istoric. Fapte nouă se pot aștepta atît de la scormonirea arhivelor de documente istorice, publice și private, cît și de la cercetarea limbii, totuși mai mult de la cercetarea limbii.

Superioritatea faptelor lingvistice față de textele istorice au scos-o în relief frunțașii celor trei ipoteze ce pretind a explica originea geografică a Romînilor. În această privință d-l Hasdeu este în deplină înțelegere cu adversarul său istoric Hunfalvy, despre care zice că «are deplină dreptate declarînd că numai prin studiul limbii se poate ajunge la o deslegare serioasă relativ la istoria Romînilor, deoarece în această privință textele sau lipsesc sau nu-s de ajuns²⁾».

Tot ast-fel d-l Nădejde a strigat de multe-ori către istoricii noștri: «zadarnică muncă, numai de la limbă se poate aștepta lumină în privința chestiiei, dacă au rămas Romîni, și după căderea Dacii în mîinile barbarilor, pe locurile acestea, ori cel puțin în munți. Dar

1) Fessler-Klein, *Geschichte von Ungarn*, 2-te Aufl., Leipzig 1867—1874 v. I., p. 95—96: «Die Grenzen des ungarischen Reiches unter den Herzogen geben der Zeitgenosse, Kaiser Constantinus Porphyrogenetus und Anonymus ziemlich genau an, und ihre Angabe wird noch ausserdem durch andere Denkmäler bestätigt. Im Osten wurde durch die Karpathen und durch die Alt von dem Lande der Petscheneger getrennt, das beiläufig die heutige Bucovina, Moldau und einen Theil der Walachei umfasste. Gegen Süden, von der Alt angefangen, wurde die Grenze bis zu dem heutigen Belgrad durch die Donau hauptsächlich den Bulgaren gegenüber, von da gegen Serbien und Croatien durch die Save gebildet».

2) B. P. Hasdeu, *Sur les éléments turcs dans la langue roumaine*, București 1886, p. 7: «il touche entièrement juste en disant que ce n'est que par l'étude de la langue que l'on peut arriver à une solution sérieuse concernant l'histoire des Roumains, les textes à cet égard faisant défaut ou étant insuffisants».

pentru a putea scoate asemenea lumină de la limbă trebuie să o cercetăm după metodele științifice și nu în mod poetic ori fantastic ori trăgînd lucrurile de urechi ca să spue cea-ce ne-ar trebui nouă ¹⁾».

În ce stă metoda științifică și în ce stă metoda fantastică, e lung de spus prin cuvinte, dar e ușor de arătat prin exemple. Deci, un exemplu, dar numai unul.

În Ardeal, și probabil și într'alte părți românești din Austro-Ungaria, copiii de țaran, cînd văd pe vre-un străin îmbrăcat în haine domnești sau nemțești, strigă după el în bătae de joc :

Neamț, Neamț,
Cotrofleanț
Bagă mîța'n șant.

O înțepă
Și-o adapă
Și-o mîncă cu ceapă.

S'a bănuit că versurile acestea, în special cuvîntul *cotrofleanț*, trebuie să coprinză o amintire din trecutul Romînilor. Ce amintire? Părerile sînt împărțite în două.

D-l I. Georgescu, crede că versurile citate amintesc *introducerea cartofilor la Romîni din Austro-Ungaria*. «La noi în Austro-Ungaria — zice d-sa — cartofii au început a fi cultivați cam de pe la anul 1730, dar în măsură foarte neînsemnată. Urmînd mai mulți ani neroditori, împărăteasa Maria Teresia a dat cele mai aspre porunci pentru cultura lor, împărțind locuitorilor pe multe locuri chiar pe nimic sămînța de lipsă.

«Întîmplîndu-se foametea cea mare la anul 1816 și 1817, Transilvania și Ungaria au suferit nespuse de tare în urma aceleia, așa încît împăratul Francisc s'a văzut din nou silit a da cele mai părintești învățături și porunci prin comăndele militare și dregătoriile politice pentru cultura cartofilor și a cucuruzului (porumbului), care încă numai atunci a început a fi cultivat mai cu dinadinsul, — împărțind iară pe multe locuri sămînța pe nimic locuitorilor.

¹⁾ Nădejde, *Contemporanul*, an. III, (1884), p. 577—8.

«O parte a dregătorilor politici, care erau aduși de prin țările nemțești și aveau oare-care cunoștințe practice despre cultura acelor bucate, erau însărcinați într'adin să povățuească pe locuitorii țărani la înmulțirea acelor; încercările lor bine-voitoare nu prea erau băgate așa în seamă, și unii locuitori le ziceau în ris: Neamț, Neamț, *cotroflant* (Kartoffel-Pflanzer), care cuvinte se mai pot auzi pînă astăzi pe cîte un loc, la adresa străinilor, care se încearcă a-i povățui și îndemna la vr-un lucru nou!».

D-l B. P. Hasdeu crede că versurile de mai sus ar fi amintind *atingerea Romînilor din Bănat, dar numai din Bănat, cu neamurile barbare din prima jumătate a evului mediu!* «Din cele două cuiburi ale Romînismului, unul la Olt și cel-l-alt la Timiș—zice d-sa—Oltenia a fost scutită aproape cu desăvîrșire de invasiuni străine. și totuși nu se poate zice că ea și-a păstrat naționalitatea mai bine decît Bănatul, unde Romînul a fost neconținut în contact cu tot felul de neamuri barbare, Cei mai plugari dintre toți Romînii prin însă-și natura unui pămînt roditor peste măsură, Bănățenii, se împăcau cu Hunii, cu Gepizii, cu Avarii, cu Slavii, cu Ungurii, hrănindu-i pe toți rînduri-rînduri și lăsîndu-i apoi pe toți să plece înainte, pe cînd Romînul rămînea pe loc, adevăratul *aușoniu* al țării de la Atila și pînă astăzi. Neîntrerupta atingere cu străinii l-a făcut pe de o parte mai gelos de propria sa naționalitate și mai conservator de frică de a n'o pierde; dar totodată, pe de altă parte, memoria acelei atingeri, s'a petrificat pe nesimțite, ca niște straturi suprapuse, în graiul și în legenda Romînilor din Bănat, ast-fel că numai la dînșii noi mai găsim unele tradițiuni etnice medievale, pe care în deșert le-am căuta în Oltenia, cu atît și mai puțin în Ardeal.

«Vom da un exemplu sau două.

«Am vorbit mai sus despre Gepizi, care nu erau decît o ramură de Goți. După acești Goți, precum îi numește Priscus, Bănatul a fost cotropit de Avari, pe care însă i-au nimicit Francii, anume Carloman prin fiul său Pipin,

1) I. Georgescu, *Istoria Cartofilor*, în *Foaia de Duminică*, Timișoara, an. II (1895) No. 3c.

gonindu-i din regiunea Tisei: «trans Tizam fluvium fugatis», după expresiunea contemporanului Eginhard (cf. Zeuss, *Die Deutschen*, p. 738). Bănăţenii dară cunoscură acum două mari popoare germanice: pe Goţi şi pe Franci. «In Banat pînă în ziua de astăzi — zice Simeon Man-giucă (Albina din Viena, 1866, No. 88) — cînd vine «vre-un Neamţ prin sate romîneşti, se iau copii după el «şi strigă drept semn de batjocură: Neamţ! Neamţ! «*Goto-Freanţ!* şi tot așa mai departe, făcînd versuri de «batjocură, parte ruşinoase, la fie-care sentinţă de două «versuri în cadenţă repetesc: Neamţ! Neamţ! *Goto-Freanţ!*» Din generaţiune în generaţiune mumele romînce din Bănăt au făcut pe copiii lor să urască pe vechii asupritori *Goţi* şi *Franci*, care vorbeau de o potrivă nemţeşte, şi ale cărora nume, întrunite în singurul *Goto-freanţ*, au ajuns acolo pînă la noi ca un archaism supravieţuit în graiul cel copilăresc¹⁾».

Cine are dreptate, d-l Georgescu sau d-l Hasdeu? Asta se vede cit de colo.

Am fost zis că limba romînească, studiată în mod scientific, poate lămuri trecutul romînesc. Şi nici nu poate fi alt-fel, pentru că limba poporului romînesc, şi în genere a ori-cărui popor, precum bine zice Cipariu «se naşte odată cu el, creşte şi se desvoltă, înfloreşte şi se veştezeşte, îmbătrîneşte şi moare odată cu poporul. Toate evenimentele cîte trec peste vieţa unui popor, toate îmbunătăţirile, calamităţile ce întîmpină o naţiune, toate fazele prin care trece, toate se revarsă asupra limbii acelu popor, acelei naţiuni²⁾».

Din constatarea legăturii intime dintre fazele vieţii şi ale limbii ori-cărui popor, urmează în mod natural, că istoria propriu-zisă şi lingvistica ori-cărui popor se pot completa una pe alta şi se şi completează. Cînd tace Istoria, vorbeşte Lingvistica.

«*Linguistica pură* — zice d. Hasdeu — studiază limba precum *Botanica pură*, studiază vegetaţiunea, fie-care mărginindu-şi obiectul în cîte o sferă bine determinată

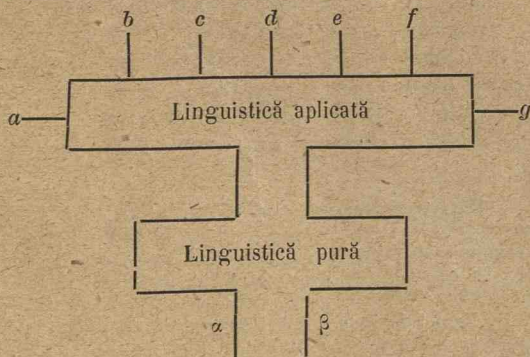
1) B. P. Hasdeu, *Romîni Bănăţeni*, Bucureşti 1896, p. 66—67.
2) T. Cipariu, *Archiv pentru filologie şi istorie*, Blaj, 1867, p. 162.

din manifestațiunile naturii. Botanistului în specie puțin îi importă, dacă o plantă e bună pentru cultură, lingvistului în specie, de asemenea, nu-i pasă dacă un cuvint poate avea sau nu vre-o însemnătate istorică, juridică, economică și așa mai încolo. Fenomenele și legile limbii pe de o parte, fenomenele și legile vegetațiunii pe de alta, iată unica grijă a *Linguisticii pure* și a *Botanicii pure*.

«Precum însă Botanica medicală, care studiază erburile din punctul de vedere terapeutic sau farmacologic; și Botanica agricolă, care se consacră plantelor celor utile agronomului, sînt Botanică aplicată față cu Botanica pură, tot așa Linguistică aplicată se chiamă ori-ce întrebuițare a datelor Linguisticii pure în afară de cercul propriu al limbii. Și Linguistica, după cum vom vedea altă dată, poate fi medicală sau agricolă, dacă se apucă cine-va a trage din analiza cuvintelor conclusiuni relative la istoria medicinei sau a agriculturii. Cît de interesante sînt, de exemplu, studiile medico-lingvistice ale lui Pictet! Cît de instructivă poate fi, ca să dăm un alt exemplu, urmărirea termenilor plugărești și păstorești în limba romînă, cei de întîiu în mare parte post-romani, cei-l-alți aproape toți romani și chiar ante-romani!

«Ori-cum însă, asemeni cercetări, fie cît de prețioase, nu aparțin Linguisticii în sine ci numai Linguisticii în aplicațiune.

«Raportul între *Linguistica pură* și *Linguistica aplicată* se resumă în următoarea figură:

«Numai prin Lingvistica pură, începînd de la puncturile α - β poate cineva să treacă la Lingvistica aplicată, punîndu-se aci, prin puncturile a , b , c etc., în comunicațiune cu diverse științe învecinate, ale căror probleme așteaptă o soluțiune de la Știința limbii; probleme atît de numeroase și atît de variate, încît corpul Lingvisticeii aplicate e mult mai voluminos decît al Lingvisticeii pure ¹⁾».

Lingvistica dispune de mai multe mijloace spre a răvărsa lumină asupra părții celei mai întunecoase din istoria Romînilor și a răspunde la întrebarea, dacă, la nordul Dunării de jos, au fost unde-va sau n'au fost nicăiri Romîni în prima jumătate a evului mediu. Unul din aceste mijloace este *toponimia*, adică cercetarea originii actualelor noastre numiri de localități. În adevăr, ori-ce localitate cuprinde chiar în numele ce-l poartă primul capitol din istoria sa. Toponimia este dară o colecțiune de documente prețioase, la care nu puteau să nu recurgă atît teoria lui Rösler cît și a continuității. Teoria continuității însă — lucru destul de semnificativ — n'a avut pînă acuma, după cum se va vedea îndată, decît înfrîngeri peste înfrîngeri pe terenul toponimic. Ea mai poate avea nădejde numai în toponimia regatului romîn, unde, după zisa unui scriitor german, «e rezervat viitorului un cîmp întins de cercetare plină de succes ²⁾».

Despre modul cum se argumentează cu toponimia în problema fundamentală din istoria Romînilor, poate să-și facă omul idee lămurită din cartea în care d-l Xenopol s'a încercat să combată teoria lui Rösler. «Un argument — raportează d-l Xenopol ³⁾ — și din cele mai hotărîtoare pe care protivnicii stăruinței Romînilor în Dacia cred a-l putea invoca în favoarea tesei lor, ar fi cel al lipsei în țările locuite astăzi de Romîni, a unor numiri geografice de obîrșie romană sau dacă. Intr'adevăr, se în-

1) B. P. Hasdeu, *Gramatica comparativă în Columna lui Traian*, 1882, p. 20-21.

2) Traugott Tamm, *Ueber den Ursprung der Rumänen*, Bonn 1891, p. 53: „hier ist der Zukunft ein weites Feld erfolgreicher Forschung vorbehalten“.

3) A. D. Xenopol, *Teoria lui Rösler*, Iași 1884, p. 175.—Cf. de același *Une énigme historique etc.*, Paris, 1885.

tîmpină, și nu fără cuvînt, că dacă Romîinii ar fi locuit în Dacia fără întrerupere, această țară ar fi trebuit să păstreze urmele unui asemenea fapt; căci un popor lasă în totdeauna întipărirea individualității sale pe locurile care au dat adăpostire traiului său. Dacă deci Romîinii n'ar fi părăsit cu totul Dacia, la începutul năvălirii barbare, s'ar găsi în numirile geografice ale țărilor astăzi locuite de ei, termini de obîrșie romană sau dacă, ceea-ce nu are loc. Toate țărilor care au fost supuse stăpînirii romane, au păstrat, pentru a zice ast-fel, pecetea romanisării lor în denumirile geografice. Dacă Dacia face singură excepție de la o asemenea regulă, această s'a întîmplat numai din pricină că este mai singura țară care a fost cu totul părăsită de Romani. De aceea și toate numirile geografice ce se află în vechia Dacie sînt de obîrșie slavă, maghiară sau germană; terminii latini sau daci au fost cu totul pierduți, pentru că Dacia n'a păstrat pe nici-unul din copiii săi, care să-i transmită posterității ¹⁾».

D-l Xenopol recunoaște că «întîmpinarea ar fi într'adevăr gravă dacă ar fi întemeiată ²⁾» și, convins că Rösler susține un lucru cu totul neadevărat, zicînd că «nu există în Transilvania și Bănat nici-un singur oraș cu nume de obîrșie romană ³⁾», se încearcă să-l combată înșirîndu-i cite-va numiri de localități, pe care Romîinii le-ar fi moștenit de-a dreptul de la Daci și de la Romani. Incercarea aceasta, după cum au arătat de mult oamenii cunoscători, este cu totul fără valoare științifică ⁴⁾.

«1) Rösler, *Rumänische Studien*, p. 129.—Hunfalvy, *Die Rumänen und ihre Ansprüche*, p. 39 »

2) A. D. Xenopol, *Teoria lui Rösler*, Iași, 1884, p. 175—176

«3) Rösler, *Rum. Stud.*, p. 130».

4) A. Taverney, în *Romania*, an XIV, (1885).

— I. Nădejde, *Teoria lui Rösler de Xenopol în Contemporanul*, an. IV, (1884).

— P. Hunfalvy în *Ungaria*, an. II, (1893), p. 255 (traducere).

— N. Densușianu, *Note critice*, etc., București 1885, p. 50.

— B. P. Hasdeu (*Anal. Acad. Romîne*, 1884—1885, p. 182), judecînd după partea lingvistică din *Teoria lui Rösler* de A. D. Xenopol, zice cu drept cuvînt că autorul ei «nu e nici sărîmă de lingvist, și chiar fuge de lingvistică, iar cînd cutează a se apropia de ea comite erori ne mai pomenite». E destul de trist, că d-l A. D. Xenopol nu

Spre a culege urme toponimice daco-romane, d-l Xenopol aflase cu cale să cutriere cu gîndul toată Dacia lui Traian, ceea-ce au desaprobat, nu numai Röslerianii, dar chiar și apărătorii cei cumpătați ai continuității. Unul dintre aceștia de pe urmă, d-l D. Onciul, a spus fără ocolire că «despre o continuitate a vechii nomenclaturi topografice în părțile răsăritene (ale Dacii Traiane, în Valachia, Moldova și partea răsăriteană din Ardeal) prin mijlocirea elementului roman, nu poate fi vorba nicidecum ¹⁾» și «continuitatea elementului roman, în Dacia poate fi susținută numai în regiunea dintre Olt și Timeș cu partea apuseană a Ardealului, unde romanismul a prins puternice rădăcini și pe unde și toponimia vine în sprijinul continuității ²⁾».

Apoi, imputînd d-lui Xenopol că ar fi trecut prea ușor peste regiunea dintre Olt și Timeș, în toponimia căreia ar fi putut afla «un argument, cel mai puternic în sprijinul continuității ³⁾», d-l Onciul se apucă însuși să astupe lacuna.

Critica a dovedit însă, că nici încercarea d-lui Onciul de a face măcar din toponimia limitatei regiuni «dintre Olt și Timeș cu partea apusană a Ardealului», un sprijin pentru continuitate n'are, la urma urmelor, mai multă valoare științifică de cît analoga încercare anterioară a d-lui Xenopol ⁴⁾.

Nu pot trece cu vederea peste un lucru destul de ciudat, care s'a ivit de curînd în Linguistica romînească. Doi învățați de ai noștri, de o valoare diametral opusă ca linguiști, susțin în deplină înțelegere, că fonetica numelor proprii ar fi deosebită de fonetica celor-l-alte categorii gramaticale. Formularea și motivarea acestui

bagă în seamă criticele oamenilor competenți și-și reproduce și-și chier completează în *Istoria Romînilor*, Iași 1888, v. I, p. 292 — 312 și în *Histoire des Roumains*, Paris 1896, v. I, p. 103—110 vechile... copilării lingvistice. *Quidquid attigeris, ulcus est!*

1) D. Onciul, *Critica teoriei lui Rösler de A. D. Xenopol*, în *Convorbiri Literare*, an XIX, p. 182.

2) D. Onciul, *ibidem*, p. 181.

3) D. Onciul, *ibidem*, p. 182.

4) I. Nădejde, *O socoteală cu d-l Onciul*, în *Contemporanul*, V.

principiu lingvistic se datorește d-lui A. D. Xenopol și aprobarea lui d-lui B. P. Hasdeu.

Care-s împrejurările și faptele din care s'a născut principiul? Iată-le:

D-l Xenopol, spre apărarea etimologiei topicului «*Severin*» din personalul «*Severus*», a găsit cu cale să dea de știre pur și simplu că «argumentele lingvistice aduse contra derivării acestui nume din acel al împăratului Severus (Ioan Nădejde, «*Critica teorii lui Rösler*» în *Contemporanul*, an. IV, p. 252) nu au nici-o valoare, căci regulile fonetice ale schimbării sunetelor nu se aplică la numele proprii, care neavînd înțeles, urmează niște reguli deosebite ¹⁾», apoi d-l Hasdeu, încercînd să derive numele satului romanățean «*Slăveni*» din «*Sclavinum Rumunense*»²⁾ al gotului Iordanis, de pe la mijlocul veacului al VI-lea după Chr., afirmă că «*v* între două vocale s'a conservat în «*Slăvin*» ca și în «*Severin*», căci fonetica numirilor topice și personale diferă în această privință de fonetica

1) A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor*, Iași 1888, v. I, p. 209, nota 6.

2) Iordanis nu pomeneste nicăiri de «*Sclavinum Rumunense*». Într'unele, dar numai într'unele, manuscrite ale operei sale *De origine actibusque Getarum* etc. se află vorbele «a civitate Novi et Sclavinorumunense et lacu». În acest «*Sclavinorumunense*» d-l Hasdeu vede ablativul «*Sclavino + Rumunense*», învățații străini văd însă genitivul plur. «*Sclavinorum + unense*». După Schafarik (*Slavische Alterthümer*, Leipzig 1843—1844, v. II, p. 660). aci s'a făcut o încercătură introducîndu-se în text, între jumătățile cuvîntului «*Novietunense*» o glosă marginală «*Sclavinorum*». Lucrul s'a petrecut ast-fel:

Textul. I fasă :	Glosă marginală :
«a civitate Noviet — <i>unense et lacu</i> ».	Sclavinorum.
Textul. II fasă :	_____
«a civitate Novi et Sclavinorumunense et lacu».	_____

D-l V. Oblak (în Iagič's *Archiv für Slavische Philologie*, an. XV (1894), p. 311) zice în privința aceasta: «Hasdeu hatte sogar das Glück einen Beleg für die Rumänen schon bei Iordanes zu finden, was allerdings das glänzendste Zeugniß für die Autochthonentheorie wäre. An der bekannter Stelle des Iordanes liest er a civitate Nova et Sclavino Rumunense et lacu. Es ist dies eine rein willkürliche Beförderung einer Lesart, die ungemein selten ist und den massgebenden Handschriften stark abweicht Die neueste Ausgabe des Iordanes (Mommson) hat hier a civitate Novietunense et lacu».

vorbelor comune, în care un asemenea *v* tinde a se vocalisa ca în cal=ital. cavallo¹⁾».

Un principiu este admisibil dacă este o concluziune generală trasă din fapte multe și bine observate. Intru-nește condițiunea aceasta principiul lingvistic, legat de numele d-lor Xenopol și Hasdeu? Nu.

Pe de o parte, originea cuvintelor — înțelesul lor etimologic, — categoriile gramaticale sînt lucruri pe care nici-un popor nu le cunoaște și prin urmare, n'are cum le ținea în samă; pe de altă parte, *schimbările fonetice din ori-ce limbă nu se fac voluntar și arbitrar, ci inconscient și sigur*. De cînd veacul nostru, și numai veacul nostru, a constatat acest fapt, studiul limbii s'a transformat într-o adevărată știință, în care nu mai au ce căuta *excepțiunile* vechilor filologi sau *minunile*.

A crede însă cine-va că fonetica numelor proprii ar fi diferită de fonetica celor-lalte vorbe din limbă, înseamnă a crede implicit în existența excepțiunilor sau minunilor.

Numele proprii din limba romînească au, și n'au de ce să n'aibă, o soartă analoagă cu soarta numelor proprii dintr'alte limbi. Intr'alte limbi nu-s dispense fonetice pentru numele proprii. Să fie oare la noi? Se înțelege că nu. Și-apoi, de-ar fi să aibă vre-un privilegiu numele proprii romînești — pentru că-s nume proprii — ar avea *toate*, nu numai *unele*, toate categoriile de nume proprii și toate numele proprii din fie-care categorie.

După obiecțiunile logice, cite-va obiecțiuni reale, cite-va nume proprii romînești supuse legilor fonetice romînești comune:

1. De la legea disparițiunii lui *l* simplu intervocalic, cînd a doua vocală era *i*+vocală, ca în lat. mulierem=muliere, milium=meiu, sau în slav. boljar=boier, poljana=poiană, etc. n'a făcut excepțiune nici numele propriu topic, de origine slavonă *Kraliova* (Kralieva), ci s'a schimbat în *Craiova*.

2. De la legea prefacerii lui *l* simplu intervocalic în *r*, cînd a doua vocală nu era *i*+vocală, ca în fe'icem=

1) B. P. Hasdeu, *Strat și Substrat* în *Etymol. Magn. Rom.* v. III, p. XIV.

ferice, gulam=gură, solem=soare, salire=sărire, etc. n'a făcut excepțiune nici numele propriu personal de origine grecească *Nicolaos*, ci s'a schimbat în *Nicoară*.

3. De la legea prefacerii lui *a+n* în *i+n*, ca în *angelum*=înger, *anellum*=înel—inel, *animam*=înimă—inimă, *antanium*=întîniu—întîiu, etc. n'a făcut excepțiune nici numele propriu de popor *Romanum*, care s'a făcut *Romîn*, nici numele propriu personal de origine grecească *Andreas*, care s'a făcut romînește **АНДРЕИ**¹⁾.

4. De la legea prefacerii grupului consonantic *sc-* în *sch-*, ca în *musclum*=mușchiu, etc. n'a scăpat nici numele de popor *Sclavum* (format la noi, ca și în celelalte limbi romanice, din slavus prin intercalarea guturalei *c* în grupul consonantic *sl*), ci s'a făcut romînește *Schian*.

5. De la legea prefacerii silabei *ti* în *ți*, ca în *subtilem*=subțire, *tibi*=ție, *pretium*=preț, *hospitium*=ospăț etc., n'a făcut excepțiune nici *Martis* (subînțeleș dies), genetivul numelui propriu personal Mars, ci s'a făcut romînește *Marti*.

6. De la legea vocalisării și disparițiunii lui *v* sau *b* intervocalic, ca în *novum*=nou, *tardivum*=tîrziu, *saebum*=său, *caballum*=cal, etc. n'a scăpat nici numele propriu de popor *Sclavum*, ci s'a făcut romînește *Schian*, nici *Iovis* (sub. dies), genetivul numelui propriu personal Jupiter, ci s'a făcut romînește *Joi*.

7. De la legea după care un *e* latin deschis și accentuat s'a diftongat romînește în *ie*, ca în *decem*=zece, *fervet*=fierbe, *medium*=miez, *septem*=șapte, *terra*=țară, etc. n'a făcut excepțiune nici *Mercurii* (sub dies), genetivul numelui propriu personal Mercurius, ci s'a făcut romînește *Miercuri*²⁾.

1) M. Gaster, *Crestomatie romînă*, București. 1891, I, p. 93. Documentul cu **АНДРЕИ** este din anul 1642.

2) D-l M. V. Burlă (Tocilescu, *Rev. p. Ist. Arheol. și Filolog.* an. I. (1882), p. 337) scoate la iveală faptul că cuvîntul romînesc *Miercuri* are accentul tonic pe silaba inițială și crede că poate răsturna cu el cunoscută și admisa accentuare latină a cuvîntelor *Mercurius*, *Valerius*, *Vergilius*, *Tiberius*, etc. D-l Burlă n'are dreptate. Genetivul latin *Mercurii* (sub. dies), făcînd parte dintr'un sistem de cuvinte intonate pe prima silabă -- numele zilelor din săptămîină --, *întîiu* și-a mutat

8. De la legea după care lat. generem s'a făcut românește ginere, teneri—tineri, etc. n'a făcut excepțiune nici *Veneris* (sub dies), genetivul numelui propriu personal Venus, ci s'a făcut românește *Vineri*.

Obiecțiunile de pînă aci — unele a priori, altele a posteriori — sînt de ajuns spre a dovedi, că este inadmisibil în Linguistica romînească principiul formulat de d-l Xenopol, pe un fapt problematic, și aprobat de d-l Hasdeu, pe alt fapt mai mult decît problematic, — principiu în numele căruia se pretinde că fonetica numelui proprii, topice și personale, ar fi deosebită de fonetica celor-l-alte categorii de cuvinte. Nu-i adevărat principiul acesta și, prin urmare, eu nu voi ține seamă de el.

Eu — pentru studiul de față — mi-am făcut următorul program, de la care nu mă voi abate :

a) Voiu urma calea indicată de linguiștii științifici, care pleacă de la principiul fundamental că, în natură în genere și în lingvistică în specie, nu există nimic arbitrar.

b) Voiu căuta, cînd voiu da peste cine știe ce excepțiune, să-i găsesc explicarea naturală, plecînd dela principiul că «o lege fonetică ori este, ori nu este, tertium non datur¹⁾».

c) Voiu avea înaintea ochilor, principiul lingvistice științifice, care, între altele, spune că «a face o etimologie științifică nu însemnează a arăta într'o doară înrudirea ce poate fi între doi termeni: etimologia științifică trebuie să întrunească ceea ce Littré numește *istoric* și *filieră*, adică să desfășure din fir în păr istoria formării unui cuvînt restabilindu-i toate intermediarele prin care a trecut²⁾».

accentul pe prima silabă—per analogiam—; apoi după o lege fonetică cunoscută a schimbat pe *e* deschis și accentuat în distongul *ie*. Atît și nimic mai mult.

1) V. Henry *Grammaire comparée du grec et du latin*, 4-e éd. Paris, 1892, p. 16: «une loi phonétique est ou n'est pas, il n'y a point de milieu».

2) M. Bréal «*Mélanges de Mythologie et de Linguistique*» 2-e éd. Paris 1882, p. 274: «l'étymologie scientifique ne consiste pas à indiquer vaguement l'affinité qui peut exister entre deux termes: il faut qu'elle satisfasse à ce que Littré appelle l'*historique* et la *filieré*, c'est-à-dire qu'elle retrace, lettre pour lettre, l'histoire de la formation d'un mot, en rétablissant tous les intermédiaires par lesquels il a passé».

d) Voiu da dreptate cui o are, nu cui mi-ar plăcea mie s'o aibă.

e) Cînd se va întîmpla — ceea-ce e cu puțință! — să n'aibă dreptate nici-unul din predecesorii mei, atunci voiu încerca să astup lacuna cu explicarea mea și ast-fel voiu completa critica negativă cu cea pozitivă.

II.

Topicele romînești terminate în *-ădia -ădia și -edia*

D-l Hasdeu, isbit de o samă de numiri de localități romînești terminate în *-dia*, s'a încercat în două rînduri să le lămurească originea. La 1874 mai mult făgăduiește decît dă o explicare. «Aiurea — așa sună promisiunea — ne vom încredința pas la pas că tot atît de anteromane, fie dacice, fie agatirsice, sînt numele Amaradia și toate riurile sau localitățile cu aceeași interesantă finală *-dia*: Ciocădia, Cisnedia, Cernădia, Arpădia, Crevedia, etc., e formațiune nominală absolutamente necunoscută în Dacia orientală și chiar în Transilvania mai sus de Sibiu¹⁾».

Mai tirziu, autorul lucrării lexicografice «Etymologicum Magnum Romaniae» se încearcă să-și împlinească promisiunea, dînd următoarea explicare numirilor topice romînești terminate în *-ădia, -ădia și -edia*.

«— *ădia*; suffixe de certains noms propres topiques. Mulți cred că Mehadia, numele renumitelor băi așezate la margine între Bănat și Oltenia, n'ar fi decît o corupțiune din Ad-Mediam, după cum se chema aceeași localitate în epoca Romanilor (Tab. Peutinger). Nici prin legi fonetice normale, nici prin vre-un fel de analogie sau de etimologie poporană, «Ad-Mediam» nu putea deveni «Mehadia». Asemănarea între ambele nume, dacă vom admite chiar că ele se aseamănă întru cîtva, este

1) B. P. Hasdeu, *Istoria Critică a Romînilor*, București, 1875, ed. 2, p. 277.

o întâmplare, nimic mai mult. În Mehădia, finalul *-ădia* e sufix, și încă un sufix foarte interesant.

«Să alătoreze cine-va numirile locale ca:

«Amarădia, rîu ce trece prin Gorj și Dolj, vărsîndu-se în Jiu și dînd numele său la două plase, la o vale, etc.;

Ciocădia, un pîriu și un sat în Gorj;

Arpădia, un cătun în Dolj;

Apădia, un sat romînesc în Bănat, lângă Lugoș;

Vărădia, un sat romînesc în Bănat, lângă Verșet;

Mănărădia, nemțește Donnersmarkt, și Cinădia, nemțește Scholten, sate romînești în Transilvania; afară de altele, pe care noi nu le știm sau nu ni-le aducem aminte.

«Apoi să se compare forma Mehădia cu forma Mehedia, de unde rezultă că acelaș sufix, cu scăderea posterioară a accentului, ne întîmpină în :

Cernădia, două sate în Gorj;

Cisnădia, nemțește Heltau, orașel în Transilvania;

Crevedia, un pîriu în Mehedinți și cîte-va localități în Vlașca și în Ilfov, etc.

«Care va fi dară prima conclusiune?

«Existența unui vechiu sufix romînesc topic *-ădia*, păstrat mai cu persistență în regiunea olteană, foarte rar în Ardeal, de tot excepțional în partea răsăriteană a Muntenii și cu desăvîrșire necunoscut în Moldova.

«Acelaș sufix ni se prezintă la Sirbi în:

Grădiia «Grecime, mulți Greci»;

Srbadiia, «neamul sîrbesc»;

Turadiia, «neamul turcesc, turcime»;

momčadiia, «tineret, mulți tineri»;

piešadiia, «cînime, o droaie de cîni»;

Šumadiia «numele unei provincii»; etc.

«Sufixul *-ădia* nu este slav ic la Sirbi, după cum au e latin la Romîni. Luatu-l-au Romîni de la Sirbi? dar atunci rămîne deschisă cestiunea: de unde-l au Sirbii? Luatu-l-au Sirbii de la Romîni? aceeași cestiune își mută numai doară locul, dar nu se desleagă.

«În forma *-ădia* și în variantul *-ădia*, *d* nu se asibilează. El trece însă în *s* pe dată ce accentul scade pe o vocală mai jos de *i*. Așa din Amarădia vine numele

păriului Amărăzoe=Amaradióne, iar din Ciocădia po-recla Ciocăzan=Ciocadianu¹⁾».

Temeinicia explicării date de d-l Hasdeu topicelor românești terminate în *-ădia -ădia* și *-edia* a fost contestată de domnul N. Putnoky într'o disertațiune despre «*Etymologicum Magnum Romaniae* și starea actuală a Filologiei comparate din România», pe care a citit-o într'una din ședințele Academiei maghiare. «Dacă vom examina—zice d-l Putnoky—numirile maghiare corespunzătoare a comunelor înșirate, vom afla că *aproape toate* numirile acestea sînt împrumutarea numirilor maghiare, precum : Vărădia : Várád, Cinadia : Csanád, Cislădia : Disznód etc., și că accentul nu-i pe *-ădia*, după cum zice Etym. Magnum, ci pe *-adia*. În *toate numele locale românești* vine înainte sufixul locativ maghiar *-d*²⁾, al cărui rol e destul de cunoscut în numele locale maghiare, precum : Buzd, Parajd, Csanád, Disznód, Gerend. V. Hunyad, Tuszád, Tasnád, Naszód, Homorod, Enyed, N. Várád, Bánd etc., etc. Existența și justificarea acestui *-d*, sufix întrebuițat la formarea numelor locale în limba maghiară, a dezvoltat-o sistematic și destul de lămurit în t. XVI a Nyelvör-ului fasc. 3, pag. 112—114 Ioan Frecskai³⁾, unde aduce mai mult de 500 de exemple⁴⁾».

D-l Hasdeu, autorul teorii istorice, după care «regiunea destul de întinsă «de la Severin pînă'n Hațeg, «de la munții Temișanei pînă'n Olt⁵⁾», adică întreagă Oltenia cu fâșiile învecinate din Bănat și Transilvania, n'a încetat niciodată, dar niciodată, de a fi românească⁶⁾»,

1) B. P. Hasdeu, *Etymol. Magn. Rom.* v. I, p. 338.

2) *NyÖr*, t. II, se ocupă cu această întrebare».

3) După Frecskai toate numele locale prevăzute cu sufixul *-d* se pot împărți în 9 clase, și anume, după cum se derivă din nume personale, de obiect sau dintr'alte nume, precum : 1) din nume de botez, 2) din nume de animale (Disznód), 3) nume de naționalitate, 4) nume de plante (Parajd), 5) nume personale, 6) alte nume de obiecte, 7) adiective, 8) participii și în urmă 9) multe nume, a căror rădăcină e obscură».

4) Putnoky Miklós, *Az Etimologicum Magnum Romaniae és az összehasonlító nyelvészet jelene Romániában*, Budapešt 1887, p. 25 cf. revista *Ungaria*, an. I, p. 189.

5) B. P. Hasdeu, *Istoria Critică a Romînilor*, București 1874. pag. 306».

6) B. P. Hasdeu, *Din Istoria limbii romîne*, București 1883, p. 26.

are o credință neclintită în « existența unui vechiu sufix romînesc topic *-ădia*, păstrat mai cu persistentă în regiunea olteană, foarte rar în Ardeal, de tot excepțional în partea răsăriteană a Munteniei și cu desăvîrșire necunoscut în Moldova¹⁾ ». Această credință îndeamnă pe d-l Hasdeu să facă o hipotesă italică despre originea numirilor locale romînești, terminate în *-ădia*, *-ădia* și *-edia* și să respingă, mai mult ironic decît cu argumente, explicarea propusă de d-l Putnoky.

« Fără a ne rosti pentru sau contra—zice d-l Hasdeu— atragem atențiunea linguștilor asupra sufixului onomastic *-edius* și *-edia* în dialectele cele antice ale Italiei sudice, un sufix despre care Mommsen (Unterital. Dialecte p. 347) zice : « Die Namen wie Atiedius und Anaiedius gehören ebenfalls zu den Eigentümlichkeiten der marsischen und abruzzesischen Distrikte, es finden sich auf dortigen Inschriften z. B. Amaredius (cf. Amaradia), Appaedius (cf. Apadia), Decumedi (cf. Mehadia), Musedi, Novelledi, Numiedi, Pappedi, Paquedi, Pescenedi, Petedi und Petiedi, Poppedi, Staedi, Statedi, Tiedi, Veredi, (cf. Varadia), Vettedi und Vettiedi meistens Verlängerungen bekannter Geschlechtsnamen, wie z. B. neben Anaedi auch Anai vorkommt ». Să nu uităm forma « Meh-edia » lingă « Meh-edia », Crev-edia etc.

« Adaog totuși încăodată, că aceasta nu este decît o simplă hipotesă, originea romînului *-ădia* neîncetînd de a fi foarte întunecoasă, dar și foarte interesantă.

« Teoria d-lui Putnoky despre ungurismul lui *-ădia* la noi, prin urmare și la Serbi—mai știi dacă nu și în anticele dialecte ale Italiei! — a se vedea în « Ungaria » d-lui Gr. Moldovan, I, p. 189. El ne asigură că « Mehadia », « Ciocadia », « Amaradia », etc. trebuiesc accentuate pe *i*; o fi trebuind pentru etimologia d-sale, dar nu este așa. Intemeindu-se pe această eroare fundamentală, el susține apoi că toate numirile cu *-ădia* derivă din numiri topice ungurești cu *-ad* (Csanád, Disznód etc.) prin adaosul sufixului *-ia*, pe cînd în « Mehădia », « Ciocădia », « Amarădia », încă

1) B. P. Hasdeu, *Ety mol. Magn. Rom.*, v. I, p. 339.

odată, nu există nici-un sufix tonic *-ia*. Mai nostim decît toate este că, pentru a-și întări părerea, d-l Putnoky citează pină și sufixul *-ia* în grecul *Μακεδονία* ! I-ar fi fost mai lesne de a cita pe romîniul «*nerođia*», în care însă, tocmai din cauza lui *-ia*, s'a făcut trecerea lui *d* în *z*, pe cînd în «*Mehădia*» acest *d* se ține țepăn. Ungurii, cu tipicul lor accent pe prima silabă, puteau să facă un *-ad* sau *-od* din romîniul *-adia*, dar din maghiarul *-ad* sau *-od* e foneticeste peste puțină de a ajunge la romîniul *-ădia*, ba nici măcar la *-adia*, al căruia *-d-* ar fi trecut în *z*. Așa dară mai trimetem odată pe d-l Putnoky la «*nerođia*» în loc să alerge la *Μακεδονία* 1)».

Unde este adevărul ?

Cine vrea să deslege controversa de față nu trebuie să uite că metoda, dar numai metoda, a făcut din studiul limbii o adevărată știință 2). Metodic trebuie luată, prin urmare, și controversa numirilor topice romînești, terminate în *-ădia*, *-ădia* și *-edia*.

Ori-ce limbă vie trece printr'o infinită serie de schimbări fonetice, despre care, în momentul producerii lor, nu-și pot da samă indivizii ce vorbesc limba respectivă, pentru că ele nu depind de voința omenească, ci de modificările fiziologice produse în organele vorbirii de influențe încă nu bine determinate. «Schimbările sînt după legi, pentru că îndată-ce din vr'o schimbare în organele vorbirii vre-un sunet se rotește într'un fel în anumite grupe tocmai din cauza acelei schimbări în organe tot așa trebuie să se rotească în ori-ce cuvinte unde se află înconjurat de aceleași sunete. Tot de aici vedem că schimbarea nu poate să se aplice decît la acele cuvinte care erau pe vremea cînd a început prefacerea, cele venite mai tîrziu vor rămînea neprefăcute. Altă urmare este că schimbările se fac încet și că au început și încheiere în timp, adică la un timp încep, se desvoaltă și apoi se sfîrșesc

1) B. P. Hasdeu, *Etymol. Magn. Rom.* v II, addenda, p. VII-IX.

2) B. P. Hasdeu, *Sur les éléments turcs dans la langue roumaine*, București 1886, p. 10 : «ce n'est que par la méthode que la linguistique s'est élevée au rang d'une science presque positive».

ajungînd sunetele la alte forme statornice, măcar pentru un timp ¹⁾».

Între diferitele faze de evoluțiune străbătute de cutare limbă se poate stabili o *cronologie relativă*, cu ajutorul căreia, cînd se cere, se poate controla gradul de vechime al cutărui cuvînt sau al cutărei clase de cuvinte din limba respectivă. Atare cronologie s'a fixat de către cercetători și între fazele prin care a trecut limba noastră și ast-fel, spre a lua un exemplu de actualitate, e cu puțință să se încredințeze cine-va, de la prima vedere, de vechimea relativă a numirilor topice romînești terminate în *-ădia* și *-edia*. Iată pe ce cale.

Unul din cele mai vechi fenomene fonetice din limba romînească este prefacerea lui *d+i* în *s*: *audire* = *auzire*, *caldi* = *calzi*, *dicere* = *zicere*, *medium* = *miez*, *mediam* = *miasă*, *prandium* = *prîns*, *tardivum* = *tîrziu*, și așa mai departe. Vechimea fenomenului se deduce din faptul că prefacerea lui *d+i* în *s* s'a petrecut numai în elementul latin al limbii noastre, despre care se știe în mod istoric, că este stratul ei cel mai vechiu.

Numirile topice romînești terminate în *-ădia* și *-edia* n'au prefăcut pe *d+i* în *s*. Care să fie pricina? Mai demult s'ar fi răspuns la ast-fel de întrebare cu vorba *excepțiune*, dar astăzi vorba *excepțiune* este o vorbă goală. *Nu-s și nu pot fi excepțiuni adevărate, ci numai aparente*. Fonetica sînătoasă explică excepțiunea cutărei vorbe de la cutare lege fonetică bine constatată într'unul din următoarele două moduri: sau, vorba respectivă nu era încă în limbă pe vremea prefacerii fonetice, la care nu se supune, sau, dacă era, nu întrunea toate condițiunile cerute spre a se modifica. Se înțelege că într'un cas ca și în cel-l'alt, excepțiunea este numai aparentă, nu reală. Deci, spre a reveni la obiect, adevărata pricină că numirile topice romînești terminate în *-ădia* și *-edia* n'au prefăcut pe *d+i* în *s* nu poate fi alta decît împrejurarea că ele au intrat în limba romînească sau — ceea ce-i tot una — limba romînească a dat peste ele după ce trecuse epoca prefacerii lui *d+i*

1) I. Nădejde, *Gramatica Limbei Romîne*, Iași, 1884, p. 6.

în *z*. Prin urmare, originea lor, *ca timp*, nu poate fi nici decum epoca ante-romană, nici măcar cea romană, ci numai și numai evul-mediu. Mai rămîne de determinat limba poporului medieval, de la care vor fi avînd Ro mîinii aceste numiri de localități. Pînă atunci însă, mai trebuie luată o precauțiune spre a nu cădea în greșală.

Oare nu cum-va numirile topice romînești terminate în *-ădia -ădia* și *-edia* vor fi vechi în realitate și păstrarea lui *d+i* se va fi justificînd prin pozițiunea accentului? Un *audire*, *medium*, *dicere*, *prandium*, *tardivum*, *rotundi*, și așa mai departe, răspund că *accentul n'are nici-un rol în această prefacere fonetică* și că greșala d-lui Putnoky cu privire la întonarea topicelor romînești terminate în *-ădia -ădia* și *-edia* n'are proporțiunile ce i-le atribuie d-l Hasdeu.

D-l Hasdeu crede că *z* din *nerozia* ar fi provenind din *d* din *nerod* și încă «tocmai din cauza lui *ia-*». Așa să fie oare? Nu cred și cred că voi putea face și pe alții să nu creadă. Deocamdată iată cite-va *derivate terminate în -ia*, precedate fie-care de *plur.* și apoi de *sing.* numelui de la care se derivă:

<i>Sing.</i>	<i>Plur.</i>	<i>Derivat, terminate în -ia</i>
om	oameni	omenie (-ia)
drac	draci	drăcie »
sărac	săraci	sărăcie »
pribeag	pribezi	pribegie »
vitreg	vitregi	vitregie »
nerod	nerози	nerozie »
slobod	slobozi	slobozie »
mișel	mișeli (azi mișei)	mișelie »
vesel	veseli	veselie »
duios	duioși	duioșie »
ticălos	ticăloși	ticăloșie »
beat	beți	beție »
bogat	bogați	bogăție »
frate	frați	frăție »
fată	fete	fetie »
prost	proști	prostie ¹⁾ »

1) T. Maiorescu, *Critice*, București, 1893, ed. 2, v. III, p. 248,

E de ajuns o aruncătură de ochiu peste tabelul de mai sus spre a vedea, că *derivatul terminat în -ia depinde fonetic de plur., nu de sing. numelui de la care se derivă.* Cum se explică această dependență fonetică?

Răspunsul nu va fi greu, după ce se va lămuri originea și natura finalului romînesc *-ia*.

Ce e și de unde e finalul romînesc *-ia*?

D-l A. Philippide se gîndește deadreptul la un «*-ie* = lat. *ia* pentru «*ia* 1)».

D-l W. Meyer-Lübke răspunde că «le christianisme surtout fit passer du grec dans le latin écrit et la langue usuelle des lettrés quantité de mots en *-ia* accentués sur la finale, comme *astrologia, monarchia, philosophia* etc. On en détacha *-ia* et, comme l'accentuation de l'*i* en faisait un suffixe productif, il ne tarda pas à devenir un des plus employés dans la dérivation adjective des noms abstraits. Aînsi trouvons-nous en rom. *ajutorie* (aide), *amarnicie* (violence), *asprie* (apreté), *avuție* (richesse), *beție* (ivresse), *bucurie* (joie), *datorie* (dette), *ghelosie* (jalousie), *slăbie* (faiblesse), *tărie* (force);²⁾». Limba romînească influențată de «le latin écrit et la langue usuelle des lettrés»! Credat Judaeus Apella!

observă, în flexiunea și derivațiunea romînească, legea eufonică, după care «în pronunțarea romînă nu s'au putut suferi lingă olaltă două sunete șuerătoare, precum sint *s* și *ș*. De aceea înmucarea lui *t* înainte de *i* s'a aruncat înapoi asupra lui *s* făcîndu-l pe acesta *ș*, iar *t* a rămas neschimbat D. e.: *acest-acești, onest-onești*». În ce condițiuni, în flexiunea și derivațiunea romînească, trece grupul consonantic *st* în *șt*? Din *este* (pres. ind. 3 p. sing.) vine *ești* (pres. ind. 2 p. sing.)

» <i>fost</i>	» <i>foști</i>
» <i>poveste</i>	» <i>povești</i> , dar a <i>povesti</i> , <i>povestire</i> ,
» <i>prost</i>	» <i>proști</i> , » a <i>proști</i> , <i>proștiie</i> , <i>prostime</i>
» <i>veste</i>	» <i>vești</i> » a <i>vesti</i> , <i>vestire</i>
» <i>staroste</i>	» <i>staroști</i> , » a <i>stăroști</i> , <i>stăroștiie</i> .

Se vede dar că la prefacerea grupului consonantic *st* în *șt*, în flexiunea și derivațiunea romînească, lucrează împreună doi factori: *accentul și vocala i*. S'ar putea formula o lege care să sune ast-fel: în flexiunea și derivațiunea romînească, grupul consonantic — *st* — trece în *șt* — de cîte ori este preced de ton și urmat imediat de vocala *i*.

1) A. Philippide, *Istoria Limbii Romîne*, Iași 1894. p. 61.

2) W. Meyer-Lübke, *Grammaire des Langues Romanes*, Paris, 1895, v. II, p. 497.

La finalul daco-romînesc *-ia* corespunde finalul macedo-romînesc *-ilia* și vice-versa. Unul trebuie să se explice printr'altul. Care prin care? D-l W. Meyer-Lübke zicînd că «en macéd, *frățile* (fraternité) *kurvarde* (adultère), *îmbugușile* (richesse) ont le suffixe *-ia*, et non *-ilia*¹⁾» par' c'ar vrea să reducă pe m. r. *-ilia* la d. r. *-ia*, pe cînd d-l H. Tiktin, alăturînd vorbele «*frăț-te (-ia)* m. r. *frăț-ilye (-ilia ?)* Bruderschaft²⁾» arată direcțiunea contrară.

În m. r. *frățilya* sînt, cred eu, trei elemente: plur. *frați*, artic. masc. plur. *-li-* și sufixul latin (sau slav?) aton *-ia*. Primitivul *frați-li-ia* se va fi modelat, cu privire la întonare, după vorbe ca *blandiția*, *credentia*, *potentia*, *tristiția* etc. și se va fi făcut astfel m. r. *frăț-li-ia* și mai pe urmă d. r. *frăț-i-a*.

Așa dară finalul d. r. *-ia* = finalul m. r. *-i-li-ia*, e un aglomerat de trei elemente. Dacă *primele două elemente -i-li* — din aglomeratul *i-li-ia* sînt comune pluralului numelui de la care se face derivatul în *-ia* și numelui derivat terminat în *-ia*, mai e oare lucru de mirat dependența fonetică a numelui derivat terminat în *-ia* de pluralul numelui ce-i servește de basă? Se înțelege că nu!

Dincolo de *externa înlănțuire fonetică* din acest fenomen lingvistic (singular—plural—colectiv și abstract) este o *paralelă înlănțuire logică*, în care de asemenea ideea de pluralitate și colectivitate se află între ideea de singularitate și cea de abstracțiune.

Mai toate, dacă nu chiar toate, derivatele romînești terminate în *-ia* sînt nume *abstracte*. Înainte de a fi *abstracte* au fost *colective*. Din ideea de *cantitate*, de *colectivitate*, s'a dezvoltat ideea de *calitate*, de *abstracțiune*. În această privință iată un exemplu împrumutat din «*Aista didah'ie alu ayu Antoniu*», un dialog între sfîntul Antonius și dracul³⁾. Acesta spune unde-va aceluia, că

1) W. Meyer-Lübke op. cit. v. II, p. 530.

2) H. Tiktin, în Gröber's *Grundriss der Romanischen Philologie* I, 475.

3) *Aista didah'ie alu ayu Antoniu* formează un capitol din *Codex Dimoniu* un manuscript romînesc anonim, probabil de pe la începutul veacului nostru, descoperit de d-l Weigand în 1889 la frații

păcatele și păcătoșii se împart în șapte grupe, că într'a șaptea grupă se află și *curvăria*.

Autorul fără nume zice (Jahresbericht, p. 42):

«Mia la șapte skori tsonē șo kurvoril'a, tsi son mistikáts ku soia».

Editorul, d-l P. Dachzelt, traduce (Jahresb., p. 43):

«In der siebenten Abteilung befindet sich auch die Hurerei, [solche], die sind gemischt mit Geschlecht, (Familie, Art. d. h. die Bluschande getrieben)».

D-l G. Weigand observă (Jahresb., p. 55):

«*Kurvorilia* ist hier nicht die Hurerei, sondern die, welche sie treiben; überhaupt sind wohl immer die mit den angeführten Eigenschaften Behafteten gemeint».

După această digresiune, cam lungă, dar indispensabilă spre a înlătura o eroare și a pune în locul ei un adevăr, să mă întorc unde lăsasem discuțiunea propriu zisă a numirilor topice românești, terminate în *-ădia -ădia* și *-edia*.

Prin fonetica bine înțeleasă s'a putut afla *vechimea relativă* a numirilor topice românești terminate în *-ădia, -ădia* și *-edia*. Toate-s de origine medievală. Atîta însă nu-i de ajuns. Pe cît ar fi de absurd a presupune că ele au putut fi date de Românii evului-mediu, de vreme ce în limba românească nu însemnează nimic, pe atît este de natural a crede că-s date de poporul medieval, în a cărui limbă cele mai multe, dacă nu toate, vor fi avînd o însemnare, un înțeles etimologic. Care-i poporul de la care au primit Romîni ast-fel de numiri topice?

În părțile sudice ale patriii noastre — zice istoricul și filologul maghiar Frideric Pesty — numirile maghiare de locuri primesc de multe-ori în graiul românesc adăosul *-ia* sau *-a*, prin lepădarea căruia se poate restitui topicul maghiar. Bunăoară Homosd azi e Homosdia, Várad azi Varadia; Mihald azi Mehadia; Sosd azi Șoșdia; Racasd azi Racasdia; Farkasd azi Farcasdia; Illesd

Iancu și Mihail Dimonie din Ochrida în Macedonia vestică (Gustav Weigand's *Erster Jahresbericht des Institut's für Rumänische Sprache*, Leipzig 1894).

azi Illadia; Vizesd azi Vizesdia; Apád azi Apadia; Selind azi Șilindia; Kovesd azi Cuvesdia și Gavosdia; Nádasd azi Nádeșdia; Kézd azi Kizdia; Tolvajd azi Tolvadia; Terem azi Teremia. Mai departe Péterd azi Peterda; Ivánd azi Ivanda; Berend azi Berindia; Báránd azi Barandia etc. 1)».

Așa este. Prin deslipirea lui *-ia* de la foarte multe numiri topice românești terminate în *-ădia -ădia* și *-edia* rămâne un nume topic evident maghiar, fie de origine personală ca Arad din Aradia, Bernád din Bernadia, Csanád din Cenadia, fie de proveniență apelativă ca Arpád din Arpadia, Korpád din Corpadia, Méhad sau Méhed din Mehadia sau Mehedia, Várad din Vărădia, Varodia sau Oradia. Prin urmare *-ădia -ădia* sau *-edia* este un compus din finalul românesc *-ia* și din finalul topicului maghiar, la care s'a aninat.

Las la o parte numirile topice maghiare formate din nume personale și stăruesc numai asupra celor de origine apelativă. Acestea sînt mai evidente decît acelea.

Unul și acelaș apelativ maghiar poate da naștere la mai multe nume topice prin adaosul unor sunete sau silabe. Derivațiunile topice maghiare, de origine apelativă, terminate în *-s*, *-d* și *-sd* sînt, după observarea mea, corelative. Am format un tabel de numiri topice din Ungaria, spre a se vedea în ce stă corelațiunea amintită 2). Înțelegerea tabelului cere cunoașterea următoarelor două particularități ale limbii maghiare.

a) Vocalele finale *a*, *e* se lungesc în *á*, *é* înaintea ori-cărui sufix :

a <i>fa</i> = arborele	az <i>eke</i> = plugul
» <i>fának</i> = a arborelui	» <i>ekének</i> = a plugului
» <i>fák</i> = arborii	» <i>ekék</i> = plugurile.

b) Sufixe, cînd sînt dintr'una sau mai multe silabe,

1) Pesty Frigyes *Magyarország helynevei*, Budapest 1888, v. I, p. 141. Cf. de acelaș *A szörényibánság és szörény vármegye története*, Budapest, 1878, v. II, p. 325.

2) Juhos Iános *A Magyarokrona országai s Bosznia és Hercegovina helységeivétára*, Budapest 1888, passim.

trebuie să cuprindă vocale înrudite sau chiar identice cu vocala sau vocalele cuvîntului primitiv:

a hal == peștele az eh == foamea
 » halnak == a peștelui » ehnek == a foamei
 halas == cu pești (lac) » ehes == flămînd

Acum iată și tabelul despre care-i vorba :

— s		— d (sau - gy)	— sd
Din alma (măr)	almás	halmágy	almásd
» apa (tată)	—	apágy (cf. Apadia)	—
» árpa (orz)	árpás	árpád (cf. Arpadia)	—
» buza (griu)	buzás	buzád	buzásd
» csoka (cioară)	csokás	— (cf. Ciocadia)	—
» dió (nucă)	diós	diód (azi gyógy)	diósd
» disznó (porc)	disznós	disznód (cf. Cisnadia)	disznósd
» eró (tărie)	—	—	erösd
» erdő (pădure)	—	erdöd	—
» fark (coadă)	farkas (cu coadă; lup)	—	farkasd (cf. Fărcăștia)
» három (trei)	hármás	— (cf. Hărmădia)	—
» hamarú (repede)	—	homoród (cf. Amaradia)	—
» hamu (cenușă)	hamvas	—	hamvasd (cf. Homosdia, Asehan)
» kapu (poartă)	kapus	kapud	—
» komló (hemeta)	komlós	komlód	komlósd
» korpa (tăriță)	corpás	corpád (cf. Corpadia)	—
» kő (piatră)	köves	kövegy	kövesd (cf. Cuesd)
» lapa (găvan, lapă concavitate)	lapás	lapád (cf. Loșadia)	lapásd
» lap (trunză)	lapos	— (cf. Lupodia)	—
» ló (cal)	lovás	lovad	lovasd
» lud (giscă)	ludas	ludad	—
» magyaró (alună)	magyarós	magyaród	magyarósd
» méh (albină)	méhes	— (cf. Mehedia, Mehadia)	—
» nád (trestie)	nádas	—	nádasd (cf. Nădșdia)
» nem (trestie)	nemas	nemegye (nemed + ia)	nemesd
» nem (trestie)	nemes	—	rákosd (cf. Rășșdia)
» rák (rac)	rákos	romogy	—
» rom (ruină)	—	—	rokásd (cf. Rôșșdia)
» roka (vulpe)	—	szilvágy	—
» szilva (prună)	szilvás	vadad	vadasd
» vad (fiară)	vadas	várad (cf. Vărădia, Orădia)	vajasd (cf. Oeșșdia)
» vaj (unt)	vajas	—	várasd
» vár (cetățue)	váras	—	—

Topicele romînești, formate de topice maghiare de origine apelativă, prin alipirea finalului -ia, se pot împărți

după pozițiunea accentului în două clase: una întonată pe penultima (*Cisnădia*, *Vărădia*), alta pe antepenultima (*Corpădia*, *Orădia*). Finalul romînesc *-ia*, este tonic de felul lui și, prin urmare, în clasa topicelor cu *-ia* aton s'a petrecut, nu scădere, cum crede D-l Hasdeu, ci urcare de accent spre începutul cuvîntului: rezultanta întonării maghiare și romînești, *Várad + Vărădia = Orădia*.

III.

Mehadia sau Mehedia și Mehedinți.

Dintre toate numele topice romînești, terminate în *-ădia*, *-ădia* și *-edia*, Mehadia sau Mehedia merită o deosebită atențiune, fiind că mulți au umblat și, după convingerea mea, nimenea n'a putut să-i afle originea. Părerile învățaților despre locul unde a fost stațiunea romană *Ad-Mediam* și despre originea numelui de astăzi Mehadia, se află strînse la un loc în *Istoria Bănățului Severinului și a comitatului Severin* și, mai pe scurt, în *Toponimia Ungariii* — amîndouă de istoricul și filologul maghiar *Friederic Pesty*¹⁾.

Iată, în traducere romînească, capitolul din *Toponimia Ungariii* relativ la Mehadia:

«Mehadia, localitate balneară cunoscută în toată Europa, se află în actualul comitat al Severinului. În apropiere este satul Mehadia. Imprejurimea băilor — în vremea Romanilor *Ad-Mediam* — este însemnată prin descoperirea de monumente romane. În piețele și pe stradele băilor se pot vedea și astăzi multe monumente de-acelea, altele sînt în Viena, unde împodobesc galeria bibliotecii Curtii. Nici-o inscripțiune din cîte s'au găsit aici nu spune dacă în epoca Romanilor *Ad-Mehadum* va fi fost municipiu sau colonie. Se știe numai că a fost un castru și încă unul din cele mai strălucite. Renumele băilor lui *Hercules*, după un trecut plin de mărire, a fost cuprins de în-

1) *Pesty Frigyes, A szörényi bánság és szörényi vármegye története, Budapest 1876, v. II. p. 309—366 și Magyarország helynevei, Budapest 1888, v. I, p. 208—211.*

tunerecul mai multor veacuri. De cînd au părăsit Romanii această provincie nu se știe nimic de soarta băilor, nici de nume nu li-se aude în toată epoca barbară și nici măcar după întemeerea statului maghiar pînă în veacul trecut. Cu toate acestea, nu e de crezut că băile de la Mehadia ar fi fost necunoscute și neîntrebuințate. Intreagă regiunea Mehadii, ca și cele-l-alte părți ale țării, a fost stăpînită de nobilime feudală; familiile de proprietari, raporturile lor de posesiune, sînt cunoscute, și, prin urmare, în acest răstimp, e peste putință să fi fost dată uitării vestita localitate balneară. Acest loc încîntător a trecut de la Maghiari la Turci, care în veacul XVIII, cînd apuse steaua lor, au lucrat din toate puterile ca să-l poată păstra și mai departe pe seama lor.

«Teritorul, dar numai teritorul, stațiunii balneare romane de lîngă Cerna, poate servi ca punct de plecare istoric pentru Mehadia de astăzi. Nici numele, nici istoria actuală Mehadia, nu este continuarea numelui și istoriei foastei Ad-Mediam.

«Ei bine, tocmai aci au greșit nenumărați scriitori de merit. Cum s'a numit, pe vremea Romanilor, această stațiune balneară? Mulți cred că aici trebuie să fi fost colonia ad Aquas; Griselini spune lucrul acesta cu tot dinadinsul și completează ast-fel înțelesul numelui de localitate: ad Aquas Herculi devotas. Sulzer însă conține fără ocolire pe Griselini (Geschichte des transalpinischen Daciens, I. 181). Fessler de asemenea zice că Ad aquas corespunde cu Mehadia de astăzi (t. X, p. 473); după Sulzer numele Ad Aquas nu s'a raportat la băile lui Hercules de la Mehadia, ci la foasta colonie de lîngă Ageta din Moesia. Grosshoffinger din potrivă prin Ad Aquas înțelege Fetislan-ul de pe malul drept al Dunării, de la Orșova spre sud, unde după Gebhardi (t. I, p. 404) a fost și episcopie. Aschbach pune colonia romană Aegeta sau Egeta pe teritorul satului de astăzi Cladova, așa dar tot pe teritorul Fetislan-ului în dreapta Dunării, și prin Ad-Mediam înțelege Mehadia (Über Trajan's steinerne Donaubrücke, p. 4 și 11), după cum a făcut de curînd și Paul Hunfalvy (Ethnographie, 85), care totuși mai pe urmă și-a schimbat părerea și a primit argumentele care

vorbesc despre originea maghiară a numelui Mehadia. (Neuere Erscheinungen der rumänischen Geschichtsschreibung, 127—128). Mommsen de asemenea crede că prin Ad Mediam trebuie înțeles Mehadia, are însă opinie divergentă despre stațiunea ad Aquas, pe care în harta lui o pune la satul sîrbesc Praovo, în dreapta Dunării, spre sud de la Egeta (care la el nu-i Cladova, ci Brza-Palanka). Nu trebuie uitat că Romanii aveau obiceiul de a întrebuița cuvîntul «aqua», nu la numele coloniilor de lîngă rîuri, ci la al celor din apropierea izvoarelor termale. Ast-fel se pot cita Aquisgranum (Aachen), Aquincum (Buda-veche), Aquæ Sextiæ (Aix), Aquæ Volaterranæ, sau ad aquas volateranas (în Italia, la Monte Cero lîngă satul Libiano), cel mai mare din cele 12 orașe vechi etrusce; Fontes Mattiæi, sau Aquæ Mattiacæ, astăzi Wiesbaden,—și multe altele. Prin urmare părerea lui Griselinu nu se poate lăpăda ușor, și nici opiniunea celor-l-alți învățați cum că Ad Aquas ar fi fost lîngă Dunăre nu se poate primi așa de ușor. Mai cu seamă pluralul «aquæ» arată cu siguranță că este vorba de ape termale. Matei Bél face și presupunerea, în care de altminteri nici el nu crede, că localitatea aceasta va fi fost consacrată cine știe cărei zeite: Mea Dea, de unde ar veni numele topic Mehadia. Mannert vrea să citească acest nume de localitate pur și simplu *Media* spre a-și face ast-fel plausibilă argumentarea că din topicul Media s'ar fi născut Mehadia.

«Nu-i mult de cînd s'a ivit un scriitor român, A. D. Xenopol, care pretinde că Mehadia derivă din Ad-Mediam. Scepticii — zice profesorul de la Universitatea din Iași — fac obiecțiunea că Mediam s'ar fi făcut romînește «Miează», după cum «mediam noctem» a dat «miează-noapte», mediam diem—miează-zi. Ei uită însă — le răspunde Xenopol — că prepozițiunea *ad* a putut forma prin metatesă un cuvînt cu totul nou: *Ad-mediam*—*Me-ad-diam*, de unde prin contracțiune Mehadia și în fine Media (Les Roumains au moyen-âge, p. 135). Noi cești de aici nu știm dacă Romîinii din Ardeal ar fi numind Mehadia Media, cum afirmă Xenopol, știm însă că zic Mehedinți districtului vecin din Țara Romînească, dar de aici de bună seamă nu urmează nimic.

«Topicul Mehadia nu e de origine romană, ci maghiară. Asemănarea-i de sunet cu numele Ad-Mediam și necunoașterea geografiei maghiare medievale au dat naștere la numeroase rătăcirii care au ținut în loc deslegarea problemei. De la începutul veacului XIV pînă la sfîrșitul veacului XVII documentele maghiare pomenesc într'una castelul și satul Mihald ca proprietate seniorială. În timpul lui Carol Robert, anume în anul 1323, mareșalul regal (agasonum regalium magister) Blasius este și castelan de Mihald. Documentul este din 29 Martie 1323. În același an, la 8 April, stolnicul regal (dapiferorum regalium magister) Dionisius este și castelan de Mihald, calitate în care se află și la 1324 și 1327. Numitul Dionisius în 1323 este și castelan de Zsidovár. Probabil că Mehadia va fi existat și în timpul regilor din casa lui Arpad, deși în această privință lipsește ori-ce document scris. E lucru sigur că băile de lângă Cerna, castelul și satul din apropiere, în documentele întregii epoci maghiare, se numesc numai și numai Mihald și chiar harta lui Iacob Tandrart, apărută la Nürenberg în 1664, pune lângă Orșova, unde-i Mehadia de astăzi, topicul Mihald. Abia pe la sfîrșitul veacului XVII s'a simțit influența străinilor în modificarea sau transformarea numelor de localități, — atunci s'a ivit numele actual Mehadia, care s'a răspîndit așa de mult încît a scos din limbă pe Mihald aruncîndu-l aproape cu totul în uitare.

«În Ungaria, foarte de multe ori se formează nume topice din nume de persoană, alipindu-li-se sufixul *-d*. Bunăoară din Imre s'a făcut Imréd, din István Istvánd, din Iván Ivánd, din Iános Iánosd din Gál Gáld, din Péter Péterd, din Pál Páld,—și tot ast-fel din personalul Mihály s'a făcut topicul Mihald. Dar pe ce cale s'a schimbat Mihald în Mehadia de astăzi? Pe o cale foarte naturală. Să ne aducem aminte că compatrioții noștri romîni au lungit de obicei cu *-ia* sau *-a* topicele maghiare nu numai cînd simburele numelui de localitate era nume personal, dar și cînd era apelativ. Ast-fel din topicul Sosd ei au făcut Șoșdia (sat în comit. Temes), din Várad Varadia (sat tot în comit. Temes), din Tolvajd Tolvadia (sat în comit. Torontal), din Illéd,

Iladia (sat în comit. Caraș), din Vizesd Vizesdia (pustă în Torontal), din Peterd Peterda, din Ivánd Ivanda (sate în comit. Torontal). Poporul, care este aplecat spre ast-fel de transformări, a format și din Mihald numele Mihaldia, din care a dispărut curînd litera *l* conformîi regulei după care bună-oară *folt* (petec), *alch* (dulgher), *ottalom* (apărare, ocrotire) se rostesc *foi*, *ács* și *otalom*. Și astfel din *Mihaldia* s'a făcut în fine *Mehadia*.

Să fi deslegat oare filologul maghiar originea topicului numit de Maghiari *Mehadia*, de Romîni *Mehedia*? Nu.

«Marea dificultate — zice un romanist de frunte, vorbind despre originea numelor de locuri din Franța — marea dificultate în studiile de felul celui ce ne ocupă, cu privire la forma cuvintelor, este a deosebi, în grafia nestatornică și contrazicătoare a textelor din evul-mediu, ceea-ce are o valoare reală și ceea-ce este pur și simplu productul vre-unei false tradițiuni, vre-unei confuțiuni, vre-unei iluziuni sau vre-unei pretențiuni etimologice. Spre a isbuti, există numai o cale: să te ții de legile stabilite ale evoluțiunii fonetice și să le aplici inflexibil, rămînînd să cercetezi, dacă socotești că merită cercetare, cauzele deviațiunilor ce le presintă forma scrisă a cuvintelor. Grafia, interpretațiune expusă la mii de posibilități de greșală, înșală și se înșală într'una; fonetica nu se înșală niciodată (bine înțeles, nu tot ast-fel stă lucrul cu foneticii, care se înșală, vai! prea adese-ori)» ¹⁾.

Fonetistul maghiar s'a înșelat!

Documentalul *Mihald*, la Maghiari, nu s'a putut

1) G. Paris, *Romania*, an. XIX (1890), p. 471: «La grande difficulté dans les études du genre qui nous occupe, en tant qu'elle touche la forme des mots, est de discerner, dans la graphie flottante et contradictoire des textes du moyen-âge, ce qui a une valeur réelle et ce qui n'est que le produit soit d'une fausse tradition, soit d'une confusion, soit d'une illusion ou d'une prétention étymologique. Pour y arriver, il n'y a qu'un moyen: s'en tenir aux lois établies de l'évolution phonétique et les appliquer inflexiblement, quitte à chercher, si cela en vaut la peine, les raisons des déviations que présente la forme écrite des mots. La graphie, interprétation sujette à mille chances d'erreur, trompe et se trompe sans cesse; la phonétique ne se trompe jamais (bien entendu, il n'en est pas de même des phonétistes, qui se trompent, hélas! trop souvent)».

schimba în *Mehadia*, pentru că, în limba maghiară, silaba *-mi-* nu se schimbă în *-me-* și, la adeică, nici silaba *-hald-* în *-had-* (cf. topicele Gáld=Gáld, Föfeld=Föfeld etc.).

Documentalul *Mihald*, la Romîni, nu s'a putut schimba în *Mehedia*, pentru că, în limba romînească, silaba *-mi-* nu se schimbă în *-me-*, nici silaba *-hald-* în *-hed-* (cf. topicele Gáld=Galda, Föfeld=Fofeldia, etc.).

Așa dară, documentalul *Mihald*, aplicîndu-i-se cu rigoare legile fonetice maghiare și romîne, nu poate da, și, prin urmare, n'a dat nici *Mehadia*, nici *Mehedia*. Cu toate acestea cuvintele *Mihald*, *Mehadia* și *Mehedia* sint înrudite ¹⁾.

De unde vin aceste cuvinte și care-i adevărata filiațiune dintre ele? Desfăcînd din *Mehadia* sau *Mehedia* finalul romînesc *-ia* sau *-ia* rămîn trupinele *Mehad-* și *Mehed-*, derivate din maghiarul *méh* (= albină), care la rîndul lui se află în mai multe numiri topice din Ungaria. Bunăoară:

Méhész în comitatul Abauj-Torna.

Méhészház » Somogy

Méhkerék » Bihar (Bihor).

Méhtelek » Szatmár (Sătmăr).

Méhkertek (Bienengärten, Stupini) lângă Brașov.

Mai departe:

Méhesvölgy în comitatul Fejér.

Méhes { » » Somogy.

» » Zala.

» » Bihar (Bihor).

» » Torda-Aranyos (Turda-Arieș).

Méhes, un adiectiv derivat din *méh*, însemnează «*plan de albine*».

Cum s'ar putea afla care din două, *Méhad-* sau *Méhed-* este forma maghiară primitivă? Ușor de tot.

Méhad- n'are păreche maghiară terminată în *-s*, el însuși și nu-i derivat după spiritul limbii maghiare.

1) În documente se vorbește de Nagy-Miháld și de Kis-Miháld. Nagy-Miháld-ul este *Mehadia* sau *Mehedia*, Kis-Miháld-ul este *Mehadica* sau *Mehedica*, ortografiată în documente: Mehedyka, Mehadyka, Myhedyka (Pesty, *A szörényi bánság és szörény vármegye története*, Budapest, 1878, v. II, p. 366—369).

Méhed- are păreche maghiară terminată în *-s*, el însuși este derivat după firea limbii maghiare. Prin urmare *Méhed-* este forma primitivă și corectă, iar *Méhad-* și documentalul *Mihald-* sînt niște alterațiuni ulterioare ușor de explicat. Intr'adevăr, poporul maghiar — la care se poate observa *tendința de a închide pe e închis (é) și de a deschide pe e deschis (e)*, ast-fel că, spre exemplu, literarul «*csókolom kezét*» sună, în graiul maghiar popular, aproape «*csókolom kázít*» — va fi modificat pe primitivul și corectul *Méhed-* în *Mihád-*, pe care-l va fi pus în legătură cu personalul *Mihály* pretențiunea etimologică a copiștilor din evul-mediu. Ast-fel s'a născut, după părerea mea, documentalul *Mihald-*, — fons et origo mali pentru istoricul și filologul maghiar Pesty.

Trupina *Méhad-*, pe care limba maghiară n'o recunoaște, lipsește, și cu drept cuvînt, și din limba romînă, care cunoaște numai pe *Méhed*. Aceasta se vede din cuvintele «*Megia și Megica cu acc. pe i (Media și Medica, numirile ce le dă poporul localităților cu numele oficial Mehádia și Mehádica*¹⁾». Evident că *Media=Meedia=Mehedia, Medica=Meedica=Mehedica*, după cum *malá=maalá=mahalá*.

În județul Vaslui, a cărui marcă este un stup, a fost mai de mult un sat numit *Mehedia*, nu *Mehadia*. «Despre satul Mehedia că a existat încă în anul 1726, se vede dintr'un hrisov al lui Mihail Racoviță-Voevod cu data din 7234 (1726) prin care se spune că Vasile Vasilicăi, din satul *Mehedia* de pe apa Telejnei, se învoeste a da lui Dumitrașcu Racoviță boerul, partea de pămînt, din *Mehedia*, pentru viclesugul ce a făcut în bucatele stăpînului său, în calitate de prisăcar, pentru că ar fi luat dintr'un boloboc miere de stupi de o palmă și o șchioapă; măsurîndu-se în urmă s'a găsit în boloboc numai 23 vedre; mierea se plătea 7 orți oca²⁾».

Un cătun ce se ține de comuna Podenii-noi din județul Prahova se numește *Mehedinți*.

1) E. Hodoș, *Poesii populare din Bănat*, Caransebeș, 1892, p. 4.

2) C. Chiriță, *Dicționar geogr. al jud. Vaslui*, București, 1889, pag.

O fîntînă din apropierea comunei Urși din județul Vilcea se numește *Meedînti*.

Aproape de *Mehadia* sau *Mehedia* Bănatului este județul românesc *Mehedînti* al cărui nume începe cu *Mehed-* și a cărui emblemă este o *albină*, ungurește *méh*. Asta nu poate fi întîmplare. Știm cu toții, mulțămită cercetărilor făcute de d. Hasdeu, că Bănatul și Oltenia erau vestite prin mulțimea albinelor încă de pe vremea cînd în primul locueau Siginii, într'a doua Agatirșii. Ne povestește d. Hasdeu că :

«Nu aurul singur înavușea pe Agatirși și pe samsarii lor Sigini.

«Mai era o altă ramură comercială foarte productivă.

«După ce descrie traiul Siginiilor, Herodot urmează mai departe:

«*ὡς δὲ Θρήικες λέγουσι μέλισσαι κατέχουσι τὰ πέριν τοῦ Ἰστροῦ, καὶ ὑπὸ τούτων οὐκ εἶναι διελεθῆναι τὸ προσωτέρω. Ἐμοὶ μὲν νῦν ταῦτα λέγοντες δοκέουσι λέγειν οὐκ οἰκότα· τὰ γὰρ ζῶα ταῦτα φαίνεται εἶναι ὄσσυρα· ἀλλὰ μοι τὰ ὑπὸ τῆν ἄρκτον ἀοίκητα δοκεῖ εἶναι διὰ τὰ φύγεα. Ταῦτα μὲν νῦν τῆς χώρης ταύτης πέρι λέγεται 1)*».

«Adică :

«Mai zic Tracii că peste Dunăre sînt atîtea albine, încît nu e chip a străbate mai încolo. Acei ce o spun nu mi se par a avea dreptate, căci se știe că aceste insecte nu sufer frigul, ci eu cred mai curînd că din cauza frigului sînt nelocuite părțile nordului. Acestea sînt cele ce se povestesc».

«Peste Dunăre nu încapi de albine !» ziceau lui Herodot Tracii din «Cîmpia Tribalică», care ocupau anume malul danubian sîrbesc opus Olteniei și Temeșanei, locuind în vecinătatea Agatirșilor și a Siginiilor.

«Părintelui istoriiei nu-i venea la socoteală a da crezămînt acestei aserțiunii, încît el ne-ar fi lăsat și pe noi în dubiu de n'am avea dinaintea ochilor realitatea cea vie, mai însoțită de mărturia unui alt scriitor grec tot din epoca lui Herodot.

«Astăzi agricultura romînă este într'o tristă decadentă.

«1) Herodot V, 10.

«Decanul agronomiei naționale, venerabilul nostru amic d. Ion Ionescu, are tot dreptul de a zice:

«Nu știm cum au putut să lase Romîni din mîna lor creșterea albinelor și să ajungă a cumpăra ceară din străinătate. De la ridicarea Turcilor din țară s'au stricat și mierăriile, și de atunci n'au mai eșit neguțatori care să strîngă miere și să stimuleze pe cultivatori a o produce și a căuta de ținerea albinelor ¹⁾».

«Nu așa a fost în vremile mai dinainte.

«Pe la 1780, studiind la fața locului condițiunile industriale ale litoralului Mării-Negre, Francesul Peyssonel zicea: «Ceara este *principalul* articol de exportatiune al Muntenii; calitatea-i e foarte frumoasă și cantitatea imensă ²⁾».

«Tot atunci Ragusanul Raicevich, primul consul austriac în România, consacînd apiculturii un capitol separat într'o excelentă descriere naturală a ambelor principate danubiane, zice că ceara noastră: «este fără îndoială *cea mai frumoasă și cea mai căutată* în toată Europa, încît albinele trebuie considerate ca una din cele mai prețioase și mai bogate produse ale regiunii ³⁾».

«Mulțumită d-lui Gr. G. Tocileșcu, noi posedem din ministerul Lucrărilor Publice statistica apicolă de pe amîndouă laturile Milcovului din anii 1869, 1870 și 1871, din care rezultă, în termen mediu, că districtele romîne cele mai avute în stupi sînt pînă astăzi Vlașca și Doljul, ambele la Dunăre, în Muntenia occidentală, adică tocmai acolo unde în zilele lui Herodot «nu încăpeai de albine».

«1) *Lecțiuni de agricultură*. București 1870 în 8°, p. 367.

«2) *Sur le commerce de la Mer Noire*, Paris, 1787, în 8, t. 2 p. 185:

«La cire est le plus considérable article du commerce de sortie de Walaquie; elle est de très-belle qualité, et la quantité en est immense. On la vend, purgée et parfaitement nette, de 40 à 45 paras l'ocque».

«3) *Osservazioni intorno la Valachia e Moldavia*, Napoli, 1788, în 8, p. 87: «Una delle più pregevoli e ricche produzioni delle due Provincie sono le api, perché la cera che danno è senza dubbio la più bella e ricercata di tutta l'Europa; la quantità è considerabile, e potrebbe divenire infinitamente maggiore, se più numerosa fosse la popolazione».

«Naturalistul Elian scria în secolul III după Crist, dar avusese în mînă pe un alt autor grec anonim cu mult mai vechiu, carele trăea atunci cînd Sciții locueau încă pe țărmul danubian nordic în vecinătatea Tracii, adică de nu chiar în timpul lui Herodot, cel puțin înainte de Alexandru cel Mare, căci în epoca acestui cuceritor, nordul Istrului era deja cuprins de către Geți¹⁾.

««Scriitorul meu» — zice Elian — «merită cea mai «deplină încredere, căci el cunoștea lucrurile *din propria experiență*, nu după nesigure povești ca Herodot»: «εἰ οὐ «εὐαντία Ἡροδοτῷ λέγω, μή μοι τίς ἀχθέσθω ὁ γὰρ ταιαῦτα «εἰπῶν, ἱστορίαν ἀποδείκνυσθαι, ἀλλ' οὐκ ἀκοήν ἄδειν ἔφατο «ἡμῖν ἀβασάνιστον²⁾».

«Ei bine, ce zice oare acea importantisimă fîntînă?

«La Sciți frigul e nesupărăcios pentru albine, încît «ei întrebunțează nu miere străină, ci locală, ba o și «*expoartă vînzînd faguri Misilor*»: «μέλι τας Σκυθίας εἶναι, «ἐπιείν τε τοῦ κρούου οὐδέν καί μιντοι καί πιπράσκειν εἰς «Μυσοῦς κομίζοντας Σκυθας οὐκ ὀθνεῖόν σφισιν, ἀλλά ἀθι- «γενές μέλι καί κηρία ἐπιχώρια³⁾».

«E vorba despre Sciția cea învecinată cu Misia, iar Misie să numia generic tot litoralul dunărean al Tracii încă din timpii homerici⁴⁾; cu alte cuvinte, e vorba despre porțiunea Sciții de la Pont pînă la Olt.

«Considerînd însă firea albinelor, căroră după expresiunea bătrînului agronom Varro: «*natura le-a menit lo- «curile silvestre, munții cei neculți și înfloriți totdeauna*»⁵⁾, cuibul de predilectiune al acestor muncitoare insecte în Țara Romînească trebuia să fi fost totdeauna mai cu preferință creștetul carpatin al Olteniei, mai apărat de viscolii nordului și mai expus spre sud.

«1) Strabo, VII, 3, § 8. — Arrian., I, 4.

«2) Aelianus, *De natura animalium*, rec. Hercher, Paris, 1858, în , p. 37, lib II. Cap. 7.

«3) Aelianus op. cit.

«4) Ap. Strab., VII, 3, § 10, p. 252.

«5) *Rerum rusticarum de agricultura* lib. III, § 16: «*floridos et incultos natura attribuit montes*», și mai la vale: «*in silvestribus locis «pascitant*».

«Pînă astăzi Mehedințenii, frunzașii vechiului banat al Severinului, poartă drept emblemă în marca lor districtuală o *albină*.¹⁾

«...In narațiunea herodotiană despre imposibilitatea de a locui în susul țărmlui nordic al Dunării de răul albinelor, nouă ni se pare — urmează d-l Hasdeu — că, pe lângă elementul curat apicol, limpezit în paragraful precedent, cată să se mai deosebească pe o linie secundară un alt ingredient, surprins cu multă agerime de către răposatul istoric transilvan Schuller.

«Temeșiana este bîntuită periodiceste de un fel de tăuni cunoscuți sub numele tehnic de *Oestrus Columbacensis* sau *simulia Columbacensis*, care vara și toamna se respîndesc în stoluri pe tot spațiul de la Baziaș pînă la Mehadia și Orșova, căzînd pe boi, vaci, cai, porci, oi, capre, distrugiînd adesea turme întregi și torturînd chiar pe oameni²⁾.

«1) Frunzescu, *Dicț. topogr.*, 277 «Mehedințul produce cereale, lemne și altele, dar mai îmbelșugat este în miere și ceară, pentru care «și marca lui este o Albină». — Angelu Demetrescu, *Geografia*, Bucur. 1872, în 8, p. 261. Austriacii, cuprinzînd la începutul secolului trecut cele cinci districte de peste Olt, au găsit deja «albina» ca veche marcă a Mehedințului: «dem Mehedinzer einen Bienenkorb, den Reichthum «derselben an Feldfrüchten und Honig anzuzeigen» după expresiunea «lui Schwanz von Springfels. *Beschreibung der österreichischen Walachei*, 1720, în *Ungarisches Magazin*, III, p. 198.

«2) Böhm, *Geschichte des Temeșer Banats*, Leipzig, 1861, în 8°, t. 2, p. 181: «Sie erscheint nicht selten in so dichten und grossen Haufen «dass man sie in der Ferne für eine Wolke hält, und in dieser Gestalt «ist sie am meisten gefährlich. Da flieheth Alles aus dem Felde, so-

«Romîinii din Temeșiana povestesc cu spaimă că aceste vespi se nasc în toți anii dintr'un cap de balaur, pe care-l tăeae sf. Gheorghe și l-a aruncat într'o peșteră de lângă ruinatul castel *Columbaci*: numai prin venin de șarpe ei își pot explica o mușcătură atît de otrăvitoare! ¹⁾.

«Schuller a spus cel dintîiu că Herodot în relațiunea-i despre regiunea danubiană va fi înțelegînd prin albine pe acest teribil tăun ²⁾.

«Trebue să se zică mai corect că mulțimea vespiilor Temeșiane și mulțimea albinelor Olteniei au fost confundate într'o singură îngrozitoare mulțime de către învecinații Tribali, conduși la aceasta prin asemănarea de aspect între vespe și albină, întocmai după cum țaranul temeșan din zilele noastre confundă pe mortiferul tăun cu balaurul, din cauza asemănării în puterea veninului.

«In ambele identificări se manifestă o procedură analogă a imaginațiunii poporane:

«Este instructiv de a urmări la Dunăre pe tăunul de la *Columbaci* deja cu cinci secole înainte de Crist! *)»

Tot d-l Hasdeu ne mai spune că :

«Legătura între Mehadia, mai romînește «Mehedia», și între banatul de Severin a fost atît de intimă și îndelungată, încît nu numai porțiunea vest-sudică a Munteniei conservă pînă astăzi numele de *Mehedint*, format

«bald eine solche Wolke zum Vorschein kömmt. Das Vieh verlässt eilends die Weiden, der Feldarbeiter eilet mit seinen Ochsen und Pferden dem Dorfe zu, und jeder schliesst sich in seiner Wohnung ein, um diesem Ungemach auszuweichen...» *Ibid.*, 190: «Ein jeder Stich, den dieses Insekt dem Viehe oder dem Menschen versetzt, verursacht ein brennendes Jucken und eine sehr schmerzende Geschwulst die kaum nach 8 bis 10 Tagen ganz vergeht. Mehrere derselben, besonders wenn sie beisammen sind, verursachen ein heftiges Entzündungsfieber, und bei reizbaren Körpern Krämpfe und Convulsionen». O monografie despre acest insect a scris în secolul trecut un profesor de la Pesta, Dr. Schönbauer, *Geschichte der Kolumbatschen Mücken im Banat* Wien 1795, în 4°.

¹⁾ Schott, *Walachische Märchen*. Stuttgart, 1845, în 8°, p. 284—5

²⁾ *Siebenbürgen vor Herodot und in dessen Zeitalter*, în *Archiv für Kunde österreicherischer Geschichts-Quellen*, Wien, 1854, în 8°, t. 13, p. 102.

*) B. P. Hasdeu, *Istoria critică a Romînilor*, București 1875, ed. 2, p. 195—200.

«din adiectivul slav ic «Mehedinski» adică țara Mehediii ¹⁾», dar usul poporan întinde câteodată această denominațiune chiar asupra Oltenii întregi, bunăoară în doina:

Frunză verde măgheran
 Voinicel Mehedințan,
 Sînt născut pe frunzi de fag,
 Ca să fiu la lume drag,
 Și-s scaldat de mic în Olt
 Să mă fac viteaz de tot... 2) *)».

D-l Hasdeu recunoaște o înrudire între vorbele *Mehadia* sau *Mehedia* și *Mehedinți* și caută, în treacăt, să-și explice finalul - *inți* afirmînd că *Mehedinți* ar fi venind dintr'un adiectiv slav ic *Mehedinski*. Imprejurarea că nu se poate cita nici-un exemplu, din care să se vadă că finalul slav ic - *inski* ar putea trece în romînescul - *inți*, înlătură din discuțiune pur și simplu pe adiectivul slav ic *Mehedinski*. În documentele medievale numele acestui județ este *Mehedince*, după cum se poate vedea dintr'un act latin de la Vlad-Vodă din anul 1511, în care se citește : Radulo Bano de *Mehedince* ³⁾.

Din punct de vedere fonetic romînesc, documentalul *Mehedince* poate da pe actualul *Mehedinți*.

S'a văzut mai sus că în partea primă a numelui *Mehedince* se cuprinde maghiarul *Méhed* — acuma e întrebare ce să fie finalul - *ince*. Cite-va localități din Ungaria numite *Incse*, după numele personal maghiar *Incse* = Innocentius, m'au fost făcut să cred, că în finalul - *ince* din *Mehedince* ar putea fi ascuns numele maghiar al unuia dintre sfinții Innocentius, care, presupuneam eu, va fi fost odată patronul acestui ținut plin de albine.

Examînd mai de aproape coniectura m'am convins, că este inadmisibilă.

«1) Ion Ionescu, *Agricultura din Mehedinț*, București 1868, in-8° p. I—39.

«2) *Poesie populare*, ed. Alexandri, p. 292».

*, B. P. Hasdeu, *Ist. Crit. a Rom.* București, 1875, ed. 2, p. 27.

3) Marienburg, *Kleine Siebenb. Geschichte*, Pest 1806, p. 224, apud Hasdeu *Etymol. Magn. Rom.* v. III, 2405.

Sînt mai multe numiri topice romînești terminate în *-inți*. Spre ex.:

Belinți, sat în Bănat

Covăsinți, sat în Ungaria

Jeledinți, *Želedince* (ung. Lozsád) sat în Ardeal.

Lalașinți, sat în Bănat.

Nicolinți, » » »

etc. etc.

Se înțelege, că trebuie găsită o explicație, care să cuprindă în sine, dacă nu totalitatea, cei puțin majoritatea topicelor romînești terminate în *-inți*. Ast-fel de explicație, după părerea mea, se găsește în limba slavonă.

Slavii, care, prin adăugarea sufixului *-in*, au schimbat topicile maghiare *Farkad* în *Farkadin*; *Farkas*, în *Farkasin*; *Hunyad* în *Hunyadin* (romînește *Huedin*); *Szeged* în *Szegedin* (romînește *Seghedin*); *Varád* în *Váradin* (nemește *Wardein*); *Várasd* în *Várasdin*, etc., — vor fi prefăcut și pe *Mehed* în *Mehedin*, apoi, prin adăugarea exponentului locativ *-ce*, ca în *Cernovce* (*Cern-ov-ce*) = romînește *Cernăuți*, *Petrovce* (*Petr-ov-ce*) = rom. *Petrăuți*, *Radovce* (*Rad-ov-ce*) = rum. *Rădăuți* etc., vor fi modificat pe *Mehedin* în *Mehedince* (*Mehed-in-ce*), de unde s'a născut romînescul *Mehedinți*.

Mehadia sau *Mehedia* și *Mehedinți* și toate topicile terminate în *-ădia*, *-ădia* și *-edia*, cîte sînt de origine maghiară, presupun, după cum am zis mai sus, că regiunea pe unde se află ele va fi fost odată locuită de Maghiari.

Cînd?

D-l Hasdeu zice că «la 1233 apare pentru prima oară un Maghiar, Luca sau Leukus, cu titlul de «ban al Severinului»¹⁾.

«Mai în urmă acest titlu a putut deveni în hierarchia curții de la Buda un ce de tot fictiv, dîndu-se tradiționalmente cite unui favorit regesc, chiar cînd Ungurii nu

¹⁾ Fejér, *Cod. diplom. Hung.* t. 3, vol. 2, p. 348: «Luca bano de Securin et multis aliis regni nobilibus praesentibus» — cf. Pesty, *A Temesi bánság*, Pest, 1868, in-8, p. 10.

stăpîneau în fapt nici-un petec în Oltenia; dar pentru prima oară, ca temei al deprinderii curat nominale ulterioare, trebuia să fi fost o rațiune serioasă, o posesiune oare-care reală asupra unei părți din teritoriul oltean.

«Asupra cărei părți anume?»

«Nu există oare vre-un indice?»

«Peste șapte ani, la 1240, vedem pe un al doilea Ban unguresc de Severin, numit Oslu¹⁾.

«De la acesta ne-a rămas nu numai o mențiune în diplome maghiare, dar încă — lucru mai semnificativ — suvenirii topografice în regiunea occidentală a Olteniei: în districtul Gorj valea Oslea și muntele Oslea, ambele la hotar, iar în Mehedinți doi munți Oslea, de asemenea la hotar, pe cînd nici-un nume local analog nu ne întîmpină nicăiri în interiorul țării și pe aiuri în restul Romîniei.

«Ar fi important de a cerceta, dacă nu cum-va Mehedinții și Gorjenii, vor fi păstrat și ei vre-o legendă despre acel ban Oslu, după cum este cea doljeană despre «craiu Ion» și cea vilceană despre «Domnișorul».

«Ori-cum ar fi, urmele cele topografice — închee d-l Hasdeu — ne dau dreptul de a crede, că între 1230—1240 Ungurii vor fi isbutit să apuce vre-o fâșie de pămînt din Gorj și din Mehedinți, botezînd-o apoi, în speranța cotropirii ulterioare, cu pomposul epitet de «banat al Severinului» *).

E de observat, că stăpînirea maghiară «asupra unei părți din teritoriul oltean» putea fi, în răstimpul de care vorbește d-l Hasdeu, într'o mișcare de creștere sau de descreștere, și prin urmare, e întrebare, dacă «între 1230—1240 Ungurii vor fi isbutit să apuce vre-o fâșie de pămînt din Gorj și Mehedinți» sau, din contră, pe atunci vor fi început să scape din mîni niște posesiuni extra-carpatine, pe care le vor fi avut din vremuri mai vechi.

Impăratul bizantin, Constantin Porfirogenet (912—959), povestind alungarea Ungurilor din Atelcuz de către Bul-

«1) Fejér, t. 4, vol. 3, p. 552: «Oslu bano de Zeuren».

*) B. P. Hasdeu, *Olteneșcele*, Craiova 1884, p. 109—110.

gari, în unire cu Pacinații, zice: «οἱ δὲ Τούρκοι παρὰ τῶν Πατρινακτικῶν διωθέντες ἤλθον καὶ κατεσκήνωσαν εἰς τὴν γῆν εἰς ἣν νῦν οἰκοῦσιν, ἐν αὐτῷ δὲ τῷ τόπῳ παλαιά τινα ἔστι γνωρίσματα· καὶ πρῶτον μὲν ἔστιν ἡ τοῦ βασιλέως Τραϊανοῦ γέφυρα κατὰ τὴν τῆς Τουρκίας ἀρχὴν, ἔπειτα δὲ καὶ Βελάγραδα ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν τῆς αὐτῆς γεφύρας, ἐν ἣ καὶ ὁ πύργος ἐστὶ τοῦ ἀγίου καὶ μεγάλου Κωνσταντίνου τοῦ βασιλέως¹⁾».

Adecă «iar Ungurii fugăriți de Pacinați s'au dus și s'au așezat cu corturile în țara unde locuiesc azi. Aici sint câte-va monumente vechi: înainte de toate este *podul lui Traian* către capătul Ungarii, apoi, trei zile de drum depărtare de la podul amintit, mai este și Belgradul, în care se află și turnul sfintului și marelui rege Constantin».

Așa dară, Maghiarii stăpîneau ținutul Severinului pe la mijlocul veacului X-lea.

Alte probe istorice ulterioare :

Diplomele maghiare pomenesc pe Luca la 1233, pe Oslu la 1240, pe Ștefan la 1243, ca funcționari maghiari, ca bani de Severin (Hurmuzachi I, 126, 186, 214).

La 1238 și 1239, papa de la Roma și regele Ungarii se înțeleg despre încorporarea ținutului Severinului la vre-un episcopat (Hurm. I, 175, 182).

Nici-unul din documentele amintite nu precizează pină unde se întindea acea «țară a Severinului» unguirească.

La 1247, Maghiarii apar ca stăpînitori peste «toată țara Severinului pină în Olt» și 'n Dunăre²⁾. Pină în

1) *De administr. imperio*, c. 40.

2) Regele maghiar Bela IV spune, că prin năvălirea mongolă din 1241, regatul său a suferit mari pierderi de avuții și de oameni — sicut in bonorum amisione, sic incolarum interemptione grave sustinuit dispendium — de aceea el dăruiește cavalerilor Ioaniți toată țara Severinului îndatorindu-i să o populeze — damus et conferimus sibi (Rembaldo) et per eum dictae domui *totam terram de Zeurino* cum alpibus ad ipsam pertinentibus et aliis attinentiis omnibus, pariter cum kenezatibus Ioannis et Farkasii *usque ad fluvium Olth*, excepta terra kenezatus Lynioy woiavode, quam Olatis relinquimus, prout iidem hactenus tenuerunt. — Regele, specificînd drepturile Ioaniților și ale sale, pomeneste între altele și de pescăriile dela *Celeiu* — preter piscationes Danubii ac piscinae de *Cheley*, quas nobis et ipsis communes reservamus — (Hurmuzachi I, 250). Peste 7 ani, la 1254, regele Bela IV, scrie papei că a așezat pe

Dunăre și 'n Olt, dacă ar fi să credem pe Fessler-Klein și pe alți istorici străini, se întindea Ungaria încă pe la mijlocul veacului al X-lea.

Documentul din 1247 pomeneste și de Romîni (Olati) în actuala Oltenie. De cînd erau Romîni în Oltenia? Din vremea lui Traian sau poate din vremuri mult mai apropiate de noi? Toponimia este chemată să răspundă.

IV.

Romanați

În unghiul format de Dunăre și Olt se află județul Romanați.

Istoriografia romînească mai veche credea și zicea că «în județul acesta a fost cea de întîiu descălecătoare și cele de întîiu așezămînturi romane, unde s'a colonizat Dacia transalpină, adecă Țara Romînească din ziua de astăzi. Numele însu-și de *Romanați* arată această origine italică, pentru că samănă că ar fi venind de la *Romana natio*, romana nație, sau poate de la *Roma nati*, norod născut, venit de la Roma¹⁾».

D-I Xenopol — pentru care «județul *Mehedinți* își derivă numele de la *Mehadia* ce făcea mai înainte parte din el, și această localitate după toate probabilitățile își trage numele de la Romani» — crede firește că tot așa stă lucrul și cu «județul *Romanați*, a cărui nume vine tot din epoca romană²⁾», dar că «nu vine de la *Roma nati*, cum credea istoriografia noastră mai veche, ci de la *Romanacius*, precum vin *cârnați* de la *carnacius*, *finati* de la *foenacius*³⁾».

Ei, poftim știință la d-I Xenopol!

D-I Hășdeu—se va vedea de cine inspirat—susține — se va vedea cu ce succes—că *Romanați* ar fi venind

Ioaniți înlăuntrul și la marginile regatului lingă Dunăre — in confinio Cumanorum ultra Danubium et Bulgarorum (Hurmuzachi I, 261).

1) *Museul Național*, 1837, No. 8 în *Anal. soc. acad. rom.* 1877, pag. 211.

2) A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor*, Iași 1890, v. III, p. 598.

3) A. D. Xenopol, *Istoria Romînilor*, Iași 1888, v. I, p. 293.

de la numele unei colonii romane, *Romula*, care, precum se poate vedea dintr'o inscripțiune, exista, pe la mijlocul veacului al III-lea d. Chr., pe locul unde se află astăzi satul Reșca din Romanai.

De unde s'o fi inspirat d-l Hasdeu?

Pe la sfârșitul primei jumătăți a veacului nostru trăea în Țara Romînească un inginer hotarnic, Alexandru Popovici, care, cutrierînd în sus și în jos moșiile mănăstirești și boerești, a luat note despre toate monumentele antice din țară pe care le-a putut vedea. El a murit înainte de a-și fi publicat ceea-ce scrisese, dar puținele manuscrise rămase de la el au ajuns în posesiunea Academiei Romîne, odinioară Societate academică romînă. «Norocul—zice Odobescu—m'a făcut să dau peste condiuțele răposatului Popovici, pe care îmi voiu face o plăcere a le depune în tezaurul de manuscrise ale Societății noastre (academice). Cuprinsul archeologic al uneia din ele s'a și tipărit, sint citi-va ani, în foiața ziarului «Trompeta Carpaților» (din 12/24 Noembre 1870). Intr'aceea ca și în alta, găsim indicațiuni curioase despre antichitățile *Romanaiților*, precum și ale tuturor județelor țării ¹⁾».

Ei bine, acest Popovici, vorbind despre ținutul dintre Celeiu și Islaz, zicea că «aici se află însemnat pe o chartă veche că ar fi stat orașul *Romula*, de la care județul *Romanaiți* a primit nume ²⁾».

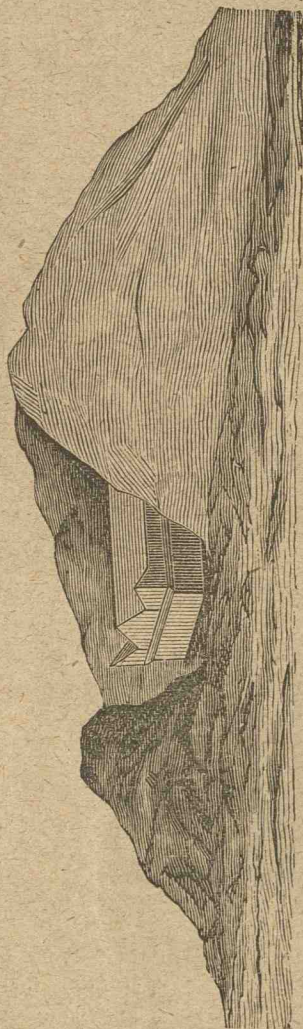
Intr'unul și acelaș loc din *Magnum Etymologicum Romaniae* este asociat romanismul numelui de județ *Romanaiți* cu dacismul numelui de localitate *Antina* din acel județ și amîndouă topicele acestea, dacicul *Antina* și romanicul *Romanaiți*, constituiesc, spre a zice ast-fel, două din cunoscutele trăsnete, cu care d-l Hasdeu, de mai bine de un sfert de veac, dă din cînd în cînd după Rösler, ca sfintul Ilie după dracul, spre a-l «răsturna» sau a-l «spulbera».

Iată cuvintele d-lui Hasdeu:

1) A. I. Odobescu, *Antichitățile jud. Romanaiți*, în *Anal. soc. acad. rom.*, 1877: p. 175—176.

2) A. I. Odobescu, *ibid.* p. 216.

«*Antina* s. f.; t. d'Archeol.: 1° ruines romaines près de Caracal dans la Petite-Valachie; 2° brique que l'on retire de ces ruines. In districtul Romani, la satul Reșca sau Recica, lângă riulețul Tesluiu, se află urmele unui oraș din epoca Romanilor, pe care poporul le numește *Antina*. Deja în secolul trecut, generalul rus Baur (Mém. sur la Valachie 1778, p. 198), menționînd Recica «village avec une église et un pont sur le Teslui», ne spune că: «on y trouve des débris des anciens retranchements». Mai tîrziu, o menționează la 1818 Fotino (t. I. p. 153). «Λειψανα Ῥωμαϊκοῦ κάστρου, ἐκ λίθων τετραγωνικῶν κατισκευασμένου, καὶ ἡ μὲν περιοχὴ τοῦ τόπου τούτου λέγεται ἀπὸ τοῦς ἐγχωρίους Ῥέτζκα, τὸ δὲ κάστρον Ἀντίνα...». Nimeea însă n'a făcut cercetări ce-va mai serioase la fața locului înainte de colonelul Vladimir Blaramberg, care la 1836 a descoperit la Antina într-o movilă un sarcofag. (Vezi fig. alăturată).

(Museu național, 1836, No. 24, p. 93)

«După aceea, ruinele au fost studiate pe rînd de Laurian și Boliac, de d-nii D. Sturdza, Papazoglu, Gr. Toci-

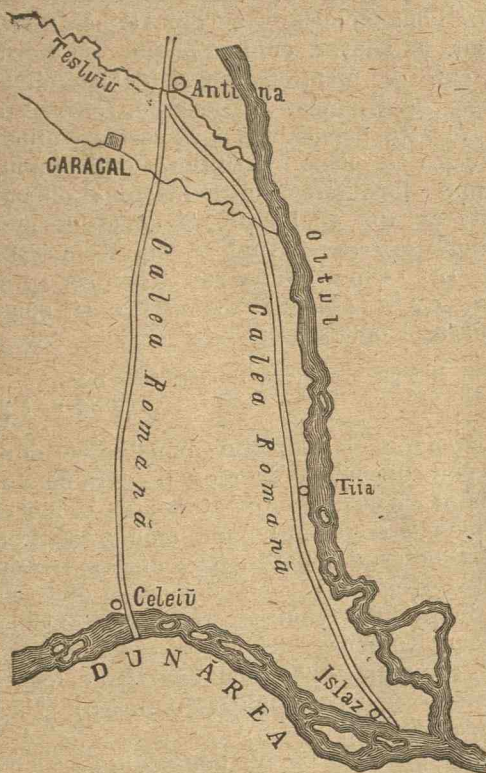
lescu și V. A. Urechia, în fine, de d. A. Odoboccu, care a resumat la 1878 în următorul mod toate datele relative la cestiune: «Comuna Recica sau *Antina*. Movila lui Alexandru și alte numeroase movile. Ruinele aparente ale unei întinse cetăți romane, cu ziduri de piatră și cărămidă,

«cu urloae de lut pentru apeducte, cuptoare pentru cărămidă etc. Căi romane cu diferite direcțiuni. În sarcofage, pe lângă schelete, sînt vase, remășițe de veșminte și ornamente, și monete romane de la Antonini pînă la Sever. «Altar votiv al Nemesidei, al lui Jupiter tutator, al Dianei

«Latoide; stele funerare Claudiei Amba, lui Antonius Nicanoris» (Analele Acad. Rom. t. X, sect. II, p. 332—5).

«Ceea-ce dovedește mai cu deosebire marea însemnătate în vechime a acestui punct geografic, este că tocmai aci se uneau ambele căi romane, care plecau de la Dunăre spre Carpați, una din Celeiu, cea-l-altă din Islaz, ast-fel că *Antina* forma un centru de comunicațiune. «Șanțurile cetății care se văd» — zicea răposatul Laurian

(Magăz. ist. II, 96) — «formează un poligon cu opt laturi, al cărui diametru mai lung face aproape la o mie de pași. Rîul Tesluiu curge prin mijlocul cetății; în unele

«locuri ale lui se află un strat de cărămizi, ceea-ce face să credem că a fost constrins într'un canal, dară acuma curge după bună plăcerea sa, fără vre-o silă artificială : «Romînii noştri nu sînt oameni care să mai constrîngă rîurile. «Chiar la podul cel zidit peste rîu se uneau cele două drumuri de piatră, unul care venea de la Islaz şi cela-l-alt de la Celeiu şi duceau către miază-noapte la Rîmnic . . . »

«O asemenea staţiune centrală nu putea să fie uitată pe Tabla Peutingeriană, itinerar oficial al tuturor staţiunilor Imperiului Roman în secolii III—IV; şi s'a bănuit de de-mult, în adevăr, cum-că anume aci a fost staţiunea Romula, care se menţionează şi 'n Geograful Ravennat sub forma de Romulas (Tocilescu, Dacia, p. 450, ed. Acad.). Această bănuială s'a şi verificat prin descoperirea la Recica a unei inscripţiuni din timpul lui Filip Arabul, unde localitatea se numeşte «Colonia Romula» şi se arată că «în anul 248 s'a construit un vallum în jurul zidului oraşului» (Anal. Acad. Rom. seria II, t. 8, [1886] p. 14). Din Ròmula sau Ròmulas, prin trecerea lui *l* în *n*, ca în «sémèn = similem» şi chiar lătineşte «Ruminalis = Romularis» :

Rumina nunc ficus, Romula ficus erat ..

(Ovid. Fast. II, 411)

s'a făcut Ròmuna. de unde apoi numele districtului Roma-naţi. în vechile documente Romonaţi, literalmente «locuitori din Romuna», cu acelaş sufix -aţi=ates, prin care se forma lătineşte numele etnic din numele unui oraş cu finalul -na-, de ex. : Casinates, Arpinates, Ravennates, Antinates, etc. Romonaţi = Romunates, cu un sufix etnic curat latin, netrecut în graiul romînesc, probează existenţa formei Romuna sau Romunas deja în epoca romană, pe lângă primitivul «Romula» cu etnicul său «Romulenses»: «ordo Romulensium» în inscripţiuni (Mommsen). Dar de unde vine numele *Antina* ?

«Fotino susţinea că pe lângă *Antina* ar fi locuit poporul slav Antae sau *Антаи*, despre ale căruia lupte cu Imperiul Roman Oriental vorbesc Iornande, Procopiu, Teofilact şi alţii. Schafarik (Slowanské starožitnosti p. 459, 462) a demonstrat însă prin analiza tururilor fîntînilor

istorice, cum că tribul Anților, cunoscut numai în secolii VI—VII, era așezat pe țărmul Mării-negre în regiunea Niprului, nu de'ncoace de Prut, iar cu atît mai puțin la capătul apusan al Dacii. Afară de aceasta, chiar dacă Anții ar fi înaintat într'un moment pînă aproape de Olt, totuși din termeni etnici limba romînă nu formează niciodată numiri topice prin sufixul -ina. După cum nu există «Serbina», «Bulgărina», «Turcina», «Grecina». «Un-gurina» etc., tot așa din Anți nu se putea naște *Antina*.

«Cuvîntul sună de tot lătinește. Treceam cu vedere peste derivațiunea propusă de Vaillant: *Antina* = Constantina (La Romanie, I, 88); dar ne vom opri o clipă asupra unei alte etimologii mai discutabile. Incepînd dela Blaramberg, generalmente se crede că *Antina* este Antonina, după numele împăratului Antonin Caracalla (Xenopol în Tocil., Rev. II, t. I, pag. 292—3). Netrecerea silabei *an* - în vocală nasală obscură n'ar fi tocmai o piedecă fonetică, căci în numiri topice latine inițialul *a* - derivă une-ori din prepozițiune, ca în: Ad - mediam, Ad - pontes, Ad - aquas etc., adecă: *Antina* = Ad - antoninam, cu o contractiune cam violentă, dar nu peste putință; există însă o altă dificultate mai specifică. Latinul Antonina trebuia să devină la Romîni *Tiia*, după cum din «Vidin» s'a făcut «Difu»; și localități numite *Tiia* se și află în România, ba chiar în Romanați, tocmai pe calea romană de la Islaz spre Recica. Fotino confundă pe *Antina* cu *Tiia*: 'Avriva și *Tia* după cum le confundă și Vaillant: «Antine ou Tia» deși sînt două puncturi geografice foarte depărtate unul de altul. *Tiia* poate fi «Antonina»; dar *Antina* — nu. Numai printr'un dublu -inna s'ar explica conservarea finalului *n* în *Antina*. Eî bine, în regiunea unde Tabula Peutingeriană pune pe Romula, tot acolo la Ptolemeu, care ne dă nomenclatura din epoca dacică, se află 'Αρύννα, Arcinna. Unii archeologi o caută în Dolj (Rev. Romană 1861 p. 421), alții în Gorj (Gross p. 51), dar de o potrivă fără nici-o probă, recunoscînd însă unii și alții că era în Oltenia. *Antina*, adecă Antinna, fi-va oare numele cel vechiu dacic al Romulei, latinisat de către legionari? Se știe că'n latinitatea vulgară -ci- și -ti- se confundau;

iar la Romîni din Bănat aceste grupuri fonetice se confundă pînă astăzi. Prin *Antina* = Artinna se justifică atît conservățiunea finalului *-ina*, precum și nescăderea inițialului *a* la vocală obscură, deoarece de înaintea lui *r* el se păstrează totdeauna intact, fie tonic sau netonic. Mai rămîne o singură întrebare. De ce oare *-r-* a trecut în *-n-*? Ar fi foarte legitimă influența finalului *-n-* pentru a prefăce pe Artinna în *Antina*, după cum s'a prefăcut *r* în *n* în «*cunună* = *coronam*», «*serin* = *sere-num*», «*minune*» etc.; forma *Antina* totuși pare a se fi născut pe o altă cale. Colonii romani își mai aduceau aminte de străbuna cetate Antinum în Italia, astăzi «*civită d'Antino*», nu departe de Roma în țara Marsilor, și ast-fel numele orașului dacic a fost modelat după o reminiscență italică. În scurt, *Antina* din Artinna nu e o tranșiune curat fonetică datorită Romînilor din epoca post-latină, ci este o latinisare din acele timpuri primitive ale colonisării, cînd era încă proaspătă în memoria legionarilor nomenclatura topică din Italia.

«Așa dară aceiași localitate se chema la Daci Artinna sau Artinna, lătinește Romula sau Romuna. Din termenul latin supravetuește «*Romanați* = *Romunates*» ca nume al districtului întreg; din cel dacic — *Antina*, ruine ale vechiului oraș la coastele căruia mai trăește abia un sătuleț numit mai tîrziu «*Riușor*», slavonește Rečica, de unde se scot pînă astăzi — ne spune d. A. Odobescu — «*acele late și masive cărămizi cărora dialectul local al «Romanașenilor le-a însușit denumirea topică a Antinei, «zicîndu-le cărămizi de Antina». Ba ce-va mai mult; în Romanași se zice cu acest sens chiar simplu cărămidă - antina, la plural cărămizi - antina, fără adiectivalul «de» (D. Rădulescu, c. Amăreștii-de-jos), cuvîntul antina ajungînd a exprima o cărămidă de calitate superioară și funcționînd invariabil ca adverbul «gata» în : lucru gata, treabă gata, bani gata.*

«*Romanași și Antina*» — termină cu entusiasm d-l Hasdeu — «ar fi de ajuns ele singure pentru a dovedi nestrămutata stăruință a Romînilor în Dacia lui Traian, spulberînd așa numita teorie a lui Rösler. Dacă neamul romînesc ar fi venit de peste Dunăre abia în secolii XII sau XIII, vre-o

zece veacuri în urma lui Aurelian, atunci de la cine oare ar fi căpătat el o nomenclatură daco-latină atît de pipăită ca *Antina* și *Romanați* ?».

D-l Hasdeu argumentează minunat de bine, păcat numai că pleacă de la o premisă falsă. Intr'adevăr, după cum se va vedea îndată, *Romanați* din *Romula* și *Antina* din Ἀρλίνα nu e nicidecum «o nomenclatură daco-latină atît de pipăită», cum ar putea crede cine-va la o primă și superficială vedere.

Romanați din *Romula* !

S'ar putea afirma, că *Romula* s'a prefăcut în *Romula*, dacă s'ar găsi exemple sigure despre trecerea lui *l* intervocalic în *n*. Pînă acuma nu s'au găsit. Cele două exemple, «*sémēn* = *similem*» și chiar lătinește «*Ruminalis* = *Romularis*», invocate în sprijinul trecerei lui *l* intervocalic în *n* sînt nedoveditoare. Și iată de ce:

Latinul «*similem*» n'a dat *direct* pe romînescul «*sémēn*». Latinul «*similem*» trebuia să se facă romînește, cum s'a și făcut, «*seamere*» sau «*seamăr*», pentru-că în toate cuvintele vechi romînești un *l* simplu intervocalic, cînd vocala de după *l* n'a fost *i* + vocală, s'a prefăcut în *r*.

Spre ex.:

agilem = ager.	pulicem = purece.
coelum = cer	salem = sare.
fetiolum = fecior	secalem = săcară.
gelum = ger.	salutare = sărutare.
molam = moară.	etc. etc.

Dar atunci cum se face că adiectivul romînesc «*sémēn*» sau «*semene*» și compusul său «*asemene*» au un «*n*» în locul unde ar trebui să aibă un «*r*» ?

Răspunsul cere o scurtă digresiune, care să stabilească originea verbelor romînești «*sămăn*» și «*asămăn*», familia adoptivă a celor două adiective de subt întrebare.

Verbul romînesc «*sămăn*» are două înțelesuri: «a semăna I. säen (seminare) 2. gleichen (simi/are) ¹⁾». Din cele două verbe latine, *seminare* și *simi/are*, Romîni au

1) H. Tiktin, *Studien zur Rumenischen Philologie*, Leipzig 1884, p. 35.

păstrat *numai unul*, pe seminare, care, pe lângă înțelesul său primitiv, a cumulat și înțelesul latinului *similare*, după cum, la Romîni de la nordul Dunării-de-jos, lat. *luna*, pe lângă înțelesul său primitiv, mai exprimă și înțelesul latinului *mensis*. Pentru *intransitivul* «samân» = *gleich*en s'a făcut apoi un pendant compus *transitiv* «asamân» = *vergleichen*.

Verbul romînesc «asamân» ar fi însă, după d-l Hasdeu, «latinul *assimilo*, trecut și în limbile romanice occidentale, în care însă el s'a confundat cu *assimulo*, de unde în francesul *assembler* sau în italianul *assemblare* s'a păstrat chiar înțelesul latinului *simul*, ceea-ce la Romîni nu s'a întimplat ¹⁾». D-l Hasdeu greșește.

Latinul *similare* și compusul său *assimilare* trebuie după legea lui *l* intervocalic, să se prefacă respectiv în «sămăra» și «asămăra».

Se vede dar că limbile romanice din Occident se servesc de latinul *simulare*, (fr. *sembler*, ital. *sembrare*) și de compusul său *assimilare* (fr. *assembler*, *ressembler*, ital. *assemblare*), iar limba romînească se servește de lat. *seminare* (sămîna = *1*, säen. 2. *gleich*en) și de compusul *adseminare* (asămîna = *vergheichen*). Acesta e adevărul.

Acum se lămurește de sine originea și evoluțiunea fonetică și forma de azi a adiectivelor romînești «sēmēn» sau «semene» și «asemene». Adiectivele acestea vin, ce e drept, din latin. «*simi/em*» și «*adsimi/em*», urmînd pînă la un loc *calea fonetică*, de aci înainte *cea analogică*. Cu alte cuvinte, lat. «*simi/em*» și «*adsimilem*», prefăcute romînește cu necesitate în «seamăr» sau «seamere» și «aseamere», au ajuns, mai pe urmă, sub dominațiunea verbelor «seamân» și «aseamân» și au luat și ele forma «seamân» sau «seamene» și «aseamene» Miklosich, vorbind de relațiunea dintre lat. «*adsimilem*» și romînescul «aseamene» zice cu drept cuvînt că «aseamene trebuie să vie din *aseamere* și acesta din *adsimilis* ²⁾». În scurt, dacă este falsă egalitatea «*simi/em*»

1) B. P. Hasdeu *Etymol. Magn. Rom* II, c. 1847.

2) Miklosich. *Beiträge zur Lautlehre der rumunischen Dialekte*, Wien 1882. Consonantismus I, 51: «aseamene soll zunächst auf *aseamere* und dieses auf *adsimilis* beruhen».

seamăn», precum s'a văzut că este, nu poate fi adevărată nici egalitatea $l=n$, nici egalitatea «Romula=Romuna». Romula ar fi trebuit să treacă romînește în Romura, de unde, prin cine știe ce analogie, ar fi putut eși mai târziu Romuna, dar atunci ar fi fost *prea târziu*, căci nu i s'ar mai fi putut anina sufixul — *ates = ați*.

De ce? D-l Hasdeu însuși, spune că «Romunates, cu un *sufix* etnic curat latin *netrecut în graiul romînesc*, probează existența formei *Romuna... deja în epoca romană*, pe lângă primitivul «Romula» cu etnicul său «Romulenses» și ca dovadă despre existența formei Romuna deja la Romani mai aduce și următorul pentametrul din Ovidius:

Rumina nunc ficus, Romula ficus erat.

Dacă în «similem = seamăn», precum s'a văzut, nu-i o prefacere direct fonetică, ci o prefacere fonetică completată ulterior cu o modelare analogică, în «Romula=Rumina» nu-i nici fenomen fonetic, nici modelare analogică, ci numai fantasia lui Ovidius și a compatrioților lui.

Cine se bazează pe «Romula=Rumina» spre a trage concluziunea că Romanii au prefăcut pe $l=n$, este silit să primească și inexactități săritoare în ochi ca $o=u$, $u=i$! Așa dar nu-i nici o umbră de probă că în epoca romană alături de forma Romula ar mai fi existat și Romuna.

Dar, să fi existat.

Din *Romuna* s'ar fi făcut *Romunates* fără de nici o greutate, dar din *Romunates* n'avea cum se face *Romanati*.

Un *Romunates*, după fonetica limbii romînești, n'avea cum ajunge la forma documentală *Romonati* și apoi la actualul *Romanati*. Iată de ce:

Silaba *-ro-* scăpată de sub accent ar fi trecut în *-ru-* (cf. *dominicum = duminică*, *Romanum = Rumîn*, *porcellum = purcel* etc.)

Silaba *-mu-* + *n* din închisă ce era, închisă ar fi rămas și nu s'ar fi deschis în *-mo + n* și apoi *-ma-* + *n* călcînd astfel aplecare limbii romînești de a închide vocalele deschise (cf. *bonum = bun*, *longum = lung*, *frontem = frunte* etc.).

«O etimologie — zice Meunier, resumînd metoda lui

Corrsen — este admisibilă numai întru cît dă seamă de toate elementele cuvîntului pe care pretinde a-l explica, fără să omită pe nici-unul din ele. Ori-ce etimologie, care presupune o modifi cațiune vocalică, trebuie să aibă ca sprijin cel puțin un exemplu de o modifi cațiune vocalică, cu totul identică cu cea pe care o presupune; dacă nu, pe cîtă vreme nu se poate cita nici-un exemplu, apropierea încercată este fără valoare științifică¹⁾.

Așa dară, etimologia Romanaii din Romula este arbitrară.

Dar *Antina* ce poate dovedi?

Știe-se, prin descoperiri arheologice și epigrafice, că risipiturile de la Antina sînt de bună seamă ruinele străvechiului oraș dac 'Αρνίνα?

Știe-se că Dacia a primit coloniști din Italia, spre a se putea presupune că în 'Αρνίνα vor fi venit coloniști din Antinum, azi civităt d'Antino?

Se știe și nu prea.

La o parte însă cu aceste două greutăți. Ce zice lingvistica? Poate veni termenul romînesc, fie pe cale fonetică, fie pe cale analogică, din termenul dacic?

D-I Hasdeu zice că 'Αρνίνα va fi trecut mai întîiu în *Artinna*, pentru că «în latinitatea vulgară *-ci-* și *-ti-* se confundau; iar la Romîni din Bănat aceste grupuri fonetice se confundă pînă astăzi».

D-I Hasdeu, cu știință sau cu neștiință, face o confușiune unde trebuie făcută o distincțiune. Trebuie făcut distincțiune între Romani și Romîni, între grup grafic și grup fonetic. Pentru acelaș grup grafic *-ci-* corespundea, la Romani, un grup fonetic gutural (*ki*) și, din contră, corespunde la Romîni, un grup fonetic palatal (*ci*).

«Quintilian — zice un romanist — signalase deja, ce

1) *Revue Critique*, 1867, t. 2, p. 82, apud Hasdeu, *Cuvențe den Betrani* t. I suplîm., p. 1: «Une étymologie n'est admissible qu'autant qu'elle rend compte de tous les éléments du mot qu'elle, prétend expliquer, sans en omettre un seul. Toute étymologie, qui suppose une modification vocale, doit avoir pour soi au moins un exemple d'une modification vocale, bien identique à celle qu'elle suppose; sinon, tant que l'on n'en peut citer aucun, le rapprochement tenté est sans valeur scientifique».

e drept, numai ca un simplu vîtiu de pronunțiațiune copilărească, substituțiunea unei guturale în locul unei dentale; ea se producea fără îndoială la Roma, ca și la noi (la Francesi) în cuvintele *amiquié* pentru *amitié*, *Guien* pentru *Dieu*, etc. Această confusiune pare a se fi mărit în epoca decadentei limbii; ea se manifestă mai cu seamă în grupul *tl*, schimbat, după cum ne spun gramaticii timpului, în limba populară în *cl*: «*stallar*, sine *c* littera scribendum est», observă Caper; «*capitulum* nu *capiculum*» zice de asemenea Appendix Probi, și încă «*vitulus* nu *viclus*, — *vetulus* nu *veclus*»; un document din 752 încă dă forma *veclo* care avea să persiste, transformîndu-se în italianul *vecchio*, și în romînescul *vechiu*, după cum *capitulum*, schimbat în *capiculum*, a dat în prima din aceste limbi *capochio*, etc. De asemenea se întîmpină *sicla* pentru *situla* în Legea Alamanilor și *sclopus* pentru *silopus*, *sclopaverit* în Legea Salică etc.»¹⁾

Și Romanii schimbînd

pe *capitulum* în *capiculum*,
» *vetulum* în *veclum*,
etc. etc.

și Romîinii schimbînd

pe maghiarul *Betlen* (nume person.) în *Beclean* (nume topic),
» » *hitlen* » *hiclean-viclean*,
etc. etc.

1) Charles Ioret, *Du C dans les langues romanes*, Paris 1874, p. 61: «Quintilien avait déjà signalé, seulement, il est vrai, comme un simple vice de prononciation enfantine, la substitution d'une guturale à une dentale; elle se produisait sans doute à Rome, comme chez nous dans les mots *amiquié* pour *amitié*, *Guien* pour *Dieu*, etc. Cette confusion paraît s'être augmentée à l'époque de la décadence de la langue; elle se manifeste surtout dans le groupe *tl*, changé, comme les grammairiens du temps nous l'apprennent, dans le langage populaire en *cl*: «*stallar*, sine *c* littera scribendum est», remarque Caper; «*capitulum* non *capiculum*» dit également l'Appendix Probi, et encore «*vitulus* non *viclus*, — *vetulus* non *veclus* (Gram. veter. ed. Putsch, 2246. — Gram. lat. ed. Keil. I, 197, 198)»; un document de 752 donne aussi la forme *veclo* qui devait persister, en se transformant, dans l'italien *vecchio* et le roumain *vechiu*, comme *capitulum*, changé en *capiculum*, a donné dans la première de ces langues *capochio*, etc. On trouve également *sicla* pour *situla* dans la Loi des Alamans et *sclopus* pour *silopus*, *sclopaverit* dans la Loi Salique, etc.»

au pus și pun un grup fonetic gutural, în locul unui grup fonetic dental și nu vice-versa.

Probabil că tot în acest sens se va fi făcut, la Romani, și confuziunea dintre grupurile fonetice *-ti-* și *-ci-* (*ki*) și nu vice-versa.

Cît despre Romîni se știe sigur, că *prefac un grup fonetic dental într'unul gutural și apoi într'altul palatal, dar niciodată vice-versa*. Astfel că:

hîrtie se face hîrchie apoi hîrcie,
 lapte » lapche » lapce,
 diavol » ghiavol » giavol,
 verde » verghe » verge
 etc. » etc. » etc.

Strîng, pentru mai multă claritate, schimbările fonetice discutate mai sus, într'un tabel sinoptic. Iată-l:

GRUPURILE			
	a) dental	b) gutural	c) palatal.
Romani	tl, <i>ti</i> .	cl, <i>ci</i> (<i>ki</i>).	
Romîni	tl, <i>ti</i> , te.	cl, <i>chi</i> , che.	<i>ci</i> , ce.

Se vede dară că *guturalul* 'Αρτίνα, nici la Romani nici la Romîni, nu se putea *preface* în *dentalul* Artinna, ci avea drum liber, numai la Romîni și numai dialectal, să se *prefacă* în *palatalul* Arcinna.

Dar să admitem că 'Αρτίνα s'ar fi *prefăcut* în Artinna, așa cum vrea d-l Hasdeu.

Artinna!

La întrebarea «de ce oare *r* a trecut în *n*» se răspunde că «ar fi foarte legitimă influența finalului *-n* pentru a *preface* pe Artinna în *Antina*, după cum s'a *prefăcut* *r* în *n* în «*cunună* = *coronam*», *senin* = *sere-num*», «*minune*» etc.», dar influența finalului *-n* nu poate fi legitimă, fiind-că *r* din Artinna nu-i intervocalic, nu-i în condițiunile lui *r* din *coronam*, *sere-num* și așa mai

departe. D-l Hasdeu observînd această slăbiciune caută să motiveze trecerea lui *r* în *n* printr'o etimologie populară adăugînd că «forma *Antina* totuși pare a se fi născut pe o altă cale. Colonii romani își mai aduceau aminte de străbuna cetate Antinum în Italia, astăzi «civitate d'Antino» nu departe de Roma în țara Marșilor, și ast-fel numele orașului dacic a fost modelat după o reminiscentă italică. În scurt, *Antina* din Artinna nu-i o tranșiune curat fonetică datorită Rominilor din epoca post-latină, ci este o latinizare din acele timpuri primitive ale colonisării, cînd era încă proaspătă în memoria legionarilor nomenclatura topică din Italia».

Lucru ce se poate.

Antina !

Este însă un principiu linguistic, basat pe observarea sigură a faptelor, în virtutea căruia vorbele străine intrate în cutare limbă se supun în mod fatal schimbărilor fonetice și modelărilor analogice ce se petrec în limbă după intrarea lor, rămîind, se înțelege, neatînse de prefacerile fonetice și modelările analogice mai vechi suferite de elementele acelei limbi. «Din cele spuse urmează că acele cuvinte în care nu vom găsi întîmplate prefacerile cele mai vechi ale limbii romîne nu pot fi cuvinte *dace* sau *sarmate*, ori în sfîrșit de-acelea intrate în veacul întîiu și al doilea după colonisarea Dacii» ¹⁾.

Antina trebuia să sufere anumite schimbări fonetice dacă ar fi fost în limba noastră sub forma de Antina, încă din primele timpuri ale colonisării. Era fatal să sufere următoarele schimbări:

Inițialul *-an-* trebuia să treacă în *-în-* ca în toate cuvintele noastre vechi:

antanium = întiniu — întîiu.

angustum = îngust.

Andreas = **АНДРЕИ** și Indrei prin Ardeal.

angelum = înger și inger prin Ardeal.

anemam = înema — inimă.

annellom = înel — inel.

Silaba *-ti-* trebuia să treacă în *-ți-* după cum a

1) I. Nădejde, *Contemporanul* IV, p. 255.

trecut în toate cuvintele noastre vechi :

hospitium = ospăţ.

multi = mulţi.

muti = muţi.

pretium = preţ.

puteum = puţ,

subtilem = subţire.

terra = ţară.

tibi = ţie.

Dar, zice d-l Hasdeu, «prin *Antina* = Artinna se justifică... nescăderea inițialului *a* la vocală obscură, de oare ce înaintea lui *-r-* el se păstrează totdeauna intact, fie tonic sau netonic». Justificarea nu-i valabilă, pentru că primul *a* din Antina nu mai avea nimic de împărțit cu *r* tocmai «din acele timpuri primitive ale colonisării...» când, după părerea d-lui Hasdeu, «numele orașului dacic a fost modelat după o reminiscență italică» și a luat forma de Antina în loc de Artinna sau Ἀρτίνα. Nu se poate pricepe cum *r* din Artina dispăre și se păstrează în același timp!

Afară de asta, din ce pricină nu s'a prefăcut silaba *-ti-* în *-ti-?* D-l Hasdeu nu pomeniște nimic despre acest lucru, dar în schimb vorbește despre finalul *-ina* afirmînd fără probe serioase că «latinul Antonina trebuia să devină la Romîni Tîia» după cum din «Vidin» s'a făcut «Diiu»¹⁾ și că «numai printr-un dublu *-inna* s'ar putea explica conservarea finalului *n* în *Antina*».

Din cele de pînă aci se vede lămurit că etimologia «Antina din Arkinna», ca și «Romanați din Romula», nu poate suporta proba criticeii științifice. «Se înțelege fără legi fonetice sigure, pe care să nu fie voe a le călca, ori-ce cuvînt romînesc poate deriva din ori-ce limbă de pe pămînt²⁾».

De unde vine Antina?

1) *Analele Acad. Romîne* (1887—1888, p. 6) spun că îndată după citirea monografiei Antina «urmează între d-nii Odobescu și Hasdeu o discuțiune asupra identificării Vidinului actual cu cetățile antice *Bononia* sau *Bodonia* și *Dium*».

2) A. Lambrior, *Carte de Citire* ed. 2 Iași 1890, p. LXVIII.

Spre a putea da de urma acestui nume de localitate — despre care, nu știu cu ce drept, răposatul inginer Al. Popovici zice, că «s'a numit și *Antivari* pe vremea craiului Bodin la 1070³)» — am făcut, dar zadarnic, mai multe ipoteze, gândindu-mă pînă și la grecescul ἀρχαίον = *cotitură, unghiu*, căci, precum lesne poate observa cine se uită pe o hartă geografică a județului Romanâți, cele două drumuri romane, cel de la *Celeiu* și cel de la *Islaz*, formează un adevărat *unghiu* la punctul lor de întîlnire, la *Antina*.

Păcat că ἀρχαίον nu poate da *Antina*!

De unde vine Romanâți?

Dacă citește cine-va cu deamăruntul cunoscuta *Relațiune despre localitățile semnalate prin antichități în județul Romanâți*, — în care A. I. Odobescu contopește elementele archeologice aflate în scrisile cărturarilor cu răspunsurile date de învățătorii sătești din această porțiune de țară la un chestionar archeologic ce li s'a fost trimis, — rămîne uimit de mulțimea ruinelor din acest județ¹⁾.

Iată cîteva probe :

Din comuna Piatra se răspunde că «în această comună sau în comunele vecine nu se află alte așezăminte sau locuri însemnate de vechime, decît numai în comuna vecină *Ienușeștii*, pe unde trece linia ferată, săpîndu-se un cap de deal, adîncime de un stînjîn, s'au găsit mai multe *ziduri de piatră mică și cărămidă foarte mare*. S'au găsit tot în acel loc și *cioburi de oale foarte mari și groase ca de două degete*. De aci se înțelege că acel loc a fost vre-un așezămint strămoșesc sau de pe vremile cînd cu *Uriășii* și cu *Fidovii*; însă nu poartă nici-o numire din vechime, fiind pînă acum necunoscut de oamenii existenți. Acel loc cade spre răsărit, la marginea unei mahalale a comunei *Ienușeștii*. Este așezat pe muchea unui deal, unde a fost o mică pădure, care s'a tăiat de

3) A. I. Odobescu op. cit. p. 215. Despre craiul Bodin v. C. Jireček, *Geschichte der Bulgaren*, Prag, 1876, p. 207.

1) A. I. Odobescu în *Anal. soc. acad. rom.* 1877, p. 173—339 și în *Scrieri literare și istorice*, București 1887, II, p. 407—482.

linia ferată și se numește astăzi *dealul Ienușeștilor*. Acele ziduri sînt făcute de piatră mică și cărămidă mare ; piatra este așternută cu materii așa de tari încît fie-care se poate sparge, iară de deslipit nu se poate deslipi una de alta. Parte din acele ziduri s'au tăeat de lucrători în bucăți enorme, pe unde a ajuns linia ferată, și retezîndu-se cu ciocanele, s'au prestegulit singure în vale, unde stau tocmai ca niște lespezi de piatră întregi. Mărimea acelor ziduri este : înălțime de un stînjîn și grosime de o jumătate de stînjîn. Mărimea cărămidei ce s'a găsit în unele ziduri este : lungimea de 2 palme și 5 degete ; lățimea de 1 palmă și 5 degete și grosimea de 5 degete. Acele ziduri închipuesc a fi fost locuință de oameni ; însă nu se cunoaște bine, căci se întind către comuna Piatra spre sud, și cele-l-alte capete ale lor nu s'au văzut, ca să se știe cît sînt de lungi. Pentru acel loc nu s'au păstrat spuse sau povești din vechime bătrînești, fiind-că nimenea nu știa ce ar fi fost acel loc, căci a fost la toți invisibil pînă astăzi. (Nesubscris¹⁾).

Topicul românesc *Ienușești* e făcut din personalul maghiar *Iános*—Ioan.

Din comuna *Fărcașele* vine știrea că «această comună se află situată pe muchea malului drept al Oltului vechiu, părăsindu-și matca sa din vremile vechi, fiind-că acest rîu are comunicația prin coprinsul acestei comune. Spre răsărit se mărginește cu comuna Stoenestii și Drăgăneștii, spre apus cu comuna Caracalul și Hotărâanii, spre miază-noapte cu comuna Comanii și Hotărâanii, spre miază-zi cu comuna Comanca. De pe cercetările făcute prin bătrîinii comunei despre vechile așezăminte ce se crede a fi rămase de la strămoșii noștri romani, s'au găsit cele cuprinse mai jos :—Despre comuna Stoenestii în *Farcașul-de-jos*, a fost din vechime o *strajă* care poartă și chiar acum numele de *Lazaretu* ; aceasta este de cînd cu *Carjaliu*, *robă Hațegului*, și se află pe muchea dealului mătcii Oltului vechiu, între Stoenestii și *Farcașul-de-jos*, ce-i mai zice și *Cătunul*. — Despre apus de această comună sînt două *măguri* ; una se află în

1) A. I. Odobescu în *Anal. soc. acad. Rom.* 1877, p. 185.

viile *Fărcășenilor-de-sus*; înălțimea sa este de 4 stînjeni, lărgimea la basă este de 10 stînjeni; iar cea-l'altă este mai mică, avînd înălțimea sa de 2 stînjeni, lățimea la basă de 7 stînjeni, și se află situată despre orașul Caracalul, în drumul Caracalului. Toate acele zise mai sus se află situate în *Fărcășul-de-sus*. Iară în *Fărcășul-de-mijloc* se-mai află o *măgură* cu numele *Măgura Fărcășanului*, care se află despre miază-zi și hotărește moșia comunei Comanca; mărimea sa este: înaltă de 3 stînjeni, lățimea la basă de 3 stînjeni. În cîmpia Scorri despre miază-noapte de această comună, se afla în vremile vechi o *tabără* de oaste turcească, care și acuma se văd gropile de un grajd de cai, de așezămîntul lor și altele. În matca Oltului vechiu a fost din vechime *sat* și o *biserică veche*, unde chiar acuma se văd ruine și gropi de sate și altele; iar acuma se află în urma acestui sat pădure foarte mare cu copaci, grosimea ca de 12 palme; toate acestea se află despre miază-noapte de această comună. *Casele lui popa Stoica* se află despre miază-noapte de *Fărcășul-de-mijloc*, situate pe muchea dealului matcei Oltului vechiu, unde acuma se află pe basa lor zidite, casele zidite de cucoana Tinca Fărcășanca. Acest Popa Stoica a fost un om brav care s'a bătut în vremile sale cu Turcii și i-a răsbit în mai multe rînduri; și chiar astăzi se aude vorbind despre dînsul prin poporul romîn, că zic că a fost un om foarte curagios și minunat; care despre sfinția sa se vorbește prin mai multe istorii și se cîntă și de către popor, adică zicînd: *Popa Stoica din Fărcăș, sare de șapte pași, și ese din liturghie, și tac la Turci o mic*. Se mai află o tablă de piatră, lungimea ca 1 $\frac{1}{2}$ stînjeni, lățimea de 5 palme, în care sînt scrise numele Doamnei Balașa soția (fica?) Domnului Brancoveanu, care se află la Cișmeaua de zid de cărămidă a d-lui Fărcășanu (subscr. I. Elliescu¹).

Observ iarăși, că topicul romînesc *Fărcăș* vine din apelativul maghiar *farkas* = lup sau din personalul *Farkas* = *Lupu*.

Ienușeștii și Fărcășele nu vor fi păstrînd oare nu-

1) A. I. Odobescu în *Anal. soc. acad. rom.* 1877, p. 199—200.

mele chenezatelor lui *Ioan* și *Farcas* amintite în documentul istoric din 1247? Ori cum ar fi, se vede cît de colo că-s de origine maghiară. Să nu mai fie oare în județul acesta și alte numiri topice de origine maghiară? Probabil că da.

«La miază-zi, dea-lungul malului Dunării, acolo unde stau semănate pe țărmurile septemtrionale ale râului și ale întinsei bălți, numită balta *Bistretului* sau a *Orlei*, satele Dăbuleii, Celarii, Ianca, Grojdibodul, Gura-Padinei, Orlea, Celei, Garcovul, Corabia și în fine tirgulețul Islazul în colțul vărsăturii Oltului, pe această sprinceană de dealuri, văz—zice A. I. Odobescu—mari măguri înșirate în grupe, cînd de trei, cînd de cinci, cînd de șase-sprezece și mai multe.

«In trei puncturi diferite la Grojdibod, la Celei și la Islaz sînt și urme de cetăți, unde se găsesc bani și pietre scrise din timpul Uriașilor. Uriașii, domnilor, vorbeau latinește, căci latinește sînt scriși acolo și banii și pietroaele ¹⁾».

Spre apus de Celei e comuna *Orlea*.

În țările de sub coroana sfîntului Ștefan sînt mai multe localități, numite romînește *Orlea*, ungurește *Váralja*. Una din cele două numiri trebuie să fie schimonosirea celei-l-alte. Cum se poate, în cazul de față, deosebi originalul de copie? Căutînd înțelesul vorbelor. În Banat a fost — azi nu mai e — o «*váralja*, localitate așezată odinioară sub Zsidovár și pomenită în anul 1478 ca *suburbium castris Zsidovár*²⁾» *Suturbium castris* și *váralja* e acelaș lucru spus în două limbi diferite. Maghiarul *váralja* însemnează «*poala cetății*» (*vár*=cetate, *al*=temelie *ja*=sufix posesiv de persoana a 3-a sing.).

Orlea din Romanăți trebuie să fie de aceeași origine ca și homofonele sale din Ungaria.

Vorbînd de comuna *Vădastra* din Romanăți, A. I. Odobescu zice că «o cestiune interesantă, care se leagă de această localitate, este negreșit și numele ei. Împreună

1) A. I. Odobescu în *Anal. soc. acad. rom.*, 1877, p. 178—180.

2) Pesty Frigyes, *Krassó vármegye története*, Budapest 1884, v. II, 1, p. 277.

cu d-l Boliac, nu putem crede că dînsa ar proveni de la un astronom latin, carele de acolo *vedea astrele* pe cer. Să fie o numire de origine slavonă derivată dela *Вода*, apă, -și *оцрпн*, repede, iară nu ne vine a crede, de oare-ce nici apă așa de tot repede nu este pe acolo, și nici compunerea ordinară a cuvintelor slavone nu permite o asemenea combinațiune cu post-punerea calificativului. Rămîne a se întreba dacă nu cumva numirea *Vădastra* n'ar avea vre-o înrudire foarte de aproape, în sînul vocabularului limbilor traco-getice, cu numele vechii cetăți macedonice *Chalastra*, cu acela al anticei mutațiuni postale *Ballanstra* din Sirmiu; apoi și cu denumirile locale ale marilor riuri din Orientul Europei: Danubiul, numit aci *Ister*, și Nistrul sau *Tyras*, căruia i s'a zis odinioară și *Danaster*; în fine chiar cu terminul *Tutastra*, prin care după spusa medicului grec Dioscoride, Dacii însemnau dovleci (*). Poate că o radicală comună acelei limbi pierdute din toată peninsula Hemului, identică în adevăr la sunet cu sufixa latină care ne-a înzestrat limba noastră de azi cu ziceri ca: fiastră, colastră, fereastră, a lăsat ultimele sale urme pe șesul românățean, dacă nu și în cite-va rari cuvinte ale poporului nostru.

«Grație d-lui Boliac, am aflat pe cîmpia din centrul

(*) Cetatea *Chalastra*, la gurile riului Axios (Vardarul) în provincia Mygdonii, figurează, cu variantele *χαλάστρα*, *χολέστρα*, și *χαλαίστρα*, în *Strabo* VII, frg. 24; *Herodot* VII, 123; *Plutarch*, vit. Alex.; *Pliniu*, IV, 10; XXXI, 10 «Nitrum Chalastricum» etc. Se afla în localitatea *Kulakia* de astăzi—«*Mutatio Ballanstra*, între *Translitis* și *Meldia*, e citată în *Itinerarium a Burdigala Hierosalem usque*, pe calea dintre cetatea *Sirmium* (Mitrovitz) și cetatea *Serdica* (Soňa?); se crede a fi fost lingă *Sribnitz*.—Despre numirea *Hister* a Dunării-de-jos, găsim între alții, în *Jordanis de Getarum sive Gothorum origine*, următoarea indicațiune: *Danubius... qui in lingua Bessorum Hister vocatur*.—Tot *Jordanes* V, precum și *Ammian Marcellin* XXXI, și alții dau riului *Tyras*, numirea de *Danastris*. În tractatul lui Dioscoride, περί ὄλης εὐρίσεως, prîntre alte denumiri de plante, reproduse în diferite limbi vechi citim și acesta: *Κολωνθίς*, *Ῥωμαῖοι κοινὸν ὀρθήτα σιλβάτικα*, *Δάκοι ποτάστρα*. Aceeași terminațiune—*astra* aflăm în cuvîntul românesc *fiastră*, carele totuși este învederat latinescul *filiaster*, *filiastra*, ce se presintă în inscripțiuni (*Orelli Inscript. latin. select.* 6206, 6207 etc.). precum și în termenul țărănesc *colastra*, rămas pînă astăzi la bacia Carpaților chiar acelaș ca și la păstorii Lațului, etc.

acestui județ un fel de oasis preistoric, înfundat în mlaștina de la *Vădastra*, și de-asupra căruia au venit a se supra-pune construcțiuni din epoce posterioare, romane, ba chiar poate și medievale ¹⁾».

N'o fi cum-va medieval însu-și numele *Vădastra*?

În Ungaria sînt cîte-va localități numite:

vadász.

vadászerdő.

vadászház.

vadászkastély.

vadászlak.

Un tip maghiar «*vadásztér*» = «*loc de vînat*» este un nume convenabil din toate punctele de vedere pentru acel «oasis preistoric, înfundat în mlaștina de la *Vădastra* și de asupra căruia au venit a se supra-pune construcțiuni din epoce posterioare, romane, ba chiar poate și *medievale*».

«Grăție învățătorilor din satele apusene ale aceluiaș ținut—zice A. I. Odobescu—situate cam pe răzorul județului Dolj și anume: a celor din Zănoaga, din comunele foarte alăturate Căcaleții și Radomirul; iară mergînd tot mai în jos, din *Dioști*, din Marotin, din ambii Amărăști și din Ghizdăvești, în fine din Apele-vii, aflăm în împrejurările răslătate ale acestei ultime localități, cu nume așa de caracteristic, o grupă de pozițiuni, însemnate prin taberile lor de măguri, prin urmele lor de cetăți, pe unde plugarul găsește pe tot minutul vase de lut, cărămizi, olane de apă, arme de metal și chiar monete din diferite epoce.

«Ce este acest șir de ruine antice, grămădite în jurul comunii Apele-vii? Ce însemnează numirile, slavone după toată aparența, ca Zănoaga, *Dioști*, Zvorsca și altele?

«Avem aci rămășițe din antice stabilimente romane, precum ne-ar face să credem existența de ruine, clădite odinoară cu de acele late și masive cărămizi, cărora dialectul local al Romanașenilor le-a însușit denumirea topică a Antinei, zicîndu-le *cărămizi de Antina*? Avem urme de la popoarele slavone ale mediului-ev? sau chiar numai

1) A. I. Odobescu în *Anal. soc. acad. rom.*, 1877, p. 189.

din epoce mai apropiate, cînd gloanțele de pușcă se puteau rătăci prin arina din bătătură ?

«Iată punctele asupra cărora nu se poate da nici-o lumină hotărîtoare din raporturile, scurte și lipsite de experiență archeologică, ale învățătorilor sătești. Poate, corelațiuni cu antichitățile din învecinatul județ al Doljului, dar și mai sigur explorațiuni făcute de un expert la fața locului, ne vor înmîna cheea acestor enigme, care, în ori-că cas, par a nu fi lipsite de interes¹⁾».

Învățătorul din *Dioști*, după ce înșiră mai multe măguri ce se află în hotarul acelei comune, zice că : «Spre miază-zi de această comună se mai cunosc ruine de o biserică, care spun bătrînii că a fost acolo biserică de la moși-strămoși, care s'a ruinat de tot și se vede și acum acolo o *cruce de piatră*, scrisă cu litere necunoscute. Și zic că și acum se vede locul unde a fost sfîntul prestol în altar, acoperit cu puțin pămînt pe de asupra, și acum este arat locul pe acolo și se află în-departare de această comună ca de 1200 stînjini, spre miază-zi, ce-i zice acolo și *Molea* unde este crucea și locul prestolului. S'au găsit de locuitori niște *spărturi de oale* într'un loc unde a fost în vremea veche un sat, ce-i zice acolo unde a fost satul, *dealul Nucilor*, și unii dintre locuitorii acestei comune au găsit *bănuți vechi*; după cum spun unii că a găsit un locuitor, cu numele Ion Zet Nițu, bănuți vechi, dar acesta neagă găsirea acelor bănuți (subscr. M. Mihăiescu²⁾».

În preajma satului *Dioști* «s'au găsit niște *spărturi de oale* într'un loc unde a fost în vremea veche un sat, ce-i zice acolo unde a fost satul, *dealul Nucilor* !» Ce sat să fi fost satul de pe *dealul Nucilor* de lîngă *Dioști* ?

Vechiul sat a fost situat pe *dealul nucilor*. «La Ciangăi e mai cu seamă *nucul* cultivat și se află mai în toate grădinile *ciangăești*» după cum constată un maghiar³⁾, care visitase pe maghiarii din Moldova.

Ungurește *nucul* se numește *dió* sau *diófa*.

Ungurii fac nume topice din nume apelative cu aju-

1) A. I. Odobescu, în *Anal. soc. acad. rom.* 1877, p. 189—193.

2) A. I. Odobescu în *Anal. soc. acad. rom.* 1877, p. 191.

3) Aladár Ballagi, *Ungurii în Moldova*, în *Bulet. soc. geogr. romîne* X (1889) p. 84.

torul sufixelor -s, -d sau -sd, ast-fel că din *dió* se pot face topicele *diós*, *diod* sau *diosd*.

Maghiarul *Diosd* a dat pe romînescul *Dioști*.

Explorațiunea de pînă aci a județului Romanai a dat un dublu rezultat. S'au constatat:

- a) *cîte-va numiri topice evident de origină maghiară,*
- b) *o mulțime de ruine din diferite epoce.*

Și *mulțimea ruinelor* și cele *cîteva numiri topice de origine maghiară* din acest județ sînt elemente menite să sugereze cum trebuie pusă și deslegată problema despre originea numelui de județ *Romanai*.

Scriitorul maghiar Pesty, care a studiat originea mai multor numiri de localități din Ungaria, ajunge la conclusiunea că «și în Ungaria partea cea mai mare a numelor de localități provine din nume de persoane și din cuvinte de acelea care caracterizează solul și regiunea¹⁾».

Prin ce se caracterizează și s'a caracterisat în evul mediu partea orientală din actuala Oltenie? De sigur prin *mulțimea ruinelor* dintr'însa. Cine n'a fost la fața locului n'are decît să citească de la un cap la altul citata *Relațiune despre localitățile semnalate prin antichități în județul Romanai* a lui Odobescu și se va convinge, că județul *Romanai* este județul cel mai încărcat de ruine din toată Oltenia.

Nu e fără temeiu dară hipotesa mea că și județul *Romanai* se va fi numit *Romanai*, de la *mulțimea ruinelor* dintr'însul, după cum și Mehedinți și-a luat numele de *Mehedinți* de la *mulțimea albinelor* dintr'însul.

Romanai — mai de mult *Romonai*, dacă trebuie crezut d-l Hasdeu — va fi datînd din una și aceeași epocă cu Mehedinți și-și va fi avînd originea de la unul și acelaș popor. Examinîndu-se cu de-amăruntul această hipotesă se va vedea dacă este admisibilă sau nu. Deci, un paralelism de la creștet pîn' la talpă sau mai bine de la talpă pîn' la creștet între topicele Mehedinți și Romanai, în documentele vechi *Mehedințe* și *Romonai*.

După cum în primele trei sunete «*méh*» din Méhe-

1) Pesty Frigyes, *Magyarország helynevei*, Budapest, 1888, v. I, p. XXVIII.

dince se cuprinde numele maghiar al «albinei», tot ast-fel în primele trei sunete «rom» din Romonați se cuprinde numele maghiar al «ruinei».

Din maghiarul *méh* (albină) derivă *méhes* și corelativul *méhed*.

Din maghiarul *rom* (ruină) derivă *romos* și corelativul *romod*.

Pe cât se vede Maghiarii numeau partea vestică din actuala Oltenie *Méhed* (plină de albine), pe cea ostică *Romod* (plină de ruine). Probabil că Slavii, care, precum s'a arătat, au adaus la maghiarul *Méhed* un îndoit sufix, vor fi făcut același lucru și cu maghiarul *Romod*. Slavii, din a căror limbă au moștenit Romîniîi topicile:

Covasna	probabil	din	Covasina
Crasna	»	»	Crasina
Zlatna	»	»	Zlatina
etc.			etc.

vor fi refăcut și pe maghiarul *Romod*- în *Romodna*, probabil din *Romodina*, apoi, prin adăugarea exponentului topic slavon *-ce*, *Romodnace*, de unde mai târziu Romîniîi, prin reducerea grupului consonantic *-dn-* în *-nn-*, ca în «vrennic» în loc de «vrednic», honnogi» în loc de «hadnagy», au ajuns la forma documentală «*Romonace*» = «*Romonati*».

S'ar putea părea cui-va că, spre a răsturna hipotesa mea, ajunge împrejurarea că actuala marcă a județului Romanati, un șnop de grâu, nu concoardă, pe cât se vede, cu numele județului. Mie mi se pare însă că, împrumutînd cuvintele unui romanist, pot întîmpina foarte bine ast-fel de obiecțiune zicînd: «Da, este o obiecțiune pe care fără îndoială se vor sprijini unii critici spre a-mi respinge explicațiunea, prevăd. Cu toate acestea, voi observa de pe acuma că spre a combate cu succes o teorie, nu-i de ajuns a-i opune cutare sau cutare obiecțiune totdeauna ușor de găsit, ci trebuie să-i distrugi unul cîte unul argumentele produse¹⁾».

1) P. Marchot, *Encore la question de-ariys*, în *Zeitschrift für Romanische Philologie*, Halle, an. XIX (1895), p. 64: «C'est une objection sur laquelle ne manqueront pas de tabler des critiques pour repousser l'explication, je le prévois. Je ferai toutefois remarquer anti-

Mehadia, Mehedinți și Romanai sînt trei etimologii solide: ori sînt adevărate tustrele ori nu-i nici-una. Dar trebuie să fie adevărate, pentru că-s aflate pe calea indicată de metoda științifică și de bunul simț.

Chiar dacă n'ar mai fi dincoace de Carpați nici-un nume de localitate de origine maghiară — ceea ce este improbabil — totuși Mehadia, Mehedinți și Romanai sînt de o însemnătate așa de mare încît cred că nu greșesc zicînd că aci e locul și acum e timpul de a se vedea cum trebuie interpretată universalitatea elementului maghiar în limba romînească.

«Limba romînă — observă d-l Xenopol — numără..... destul de multe cuvinte de obîrșie ungurească. Acest element unguresc al limbii romînești există în toată întinderea Dacii, în toate provinciile locuite astăzi de romîni, pînă pe malurile Nistrului ale Dunării sau ale Mării Negre în Dobrogea. Inșă fiind-că Ungurii nu au trecut niciodată Carpații decît doară în grupuri foarte mici (precum acei ce locuesc astăzi în ținutul Bacăului) atare universalitate a elementului unguresc în limba romînă ar rămînea neexplicabilă dacă s'ar admite că poporul romînesc, venind de dincolo de Dunăre, s'ar fi oprit în mare parte în cîmpia care se întinde la picioarele Carpaților. Căci cum ar fi putut *Ungurii, care nu s'au așezat niciodată în afară de Carpați, să înriurească asupra unei populații romîne care ar fi fost substrasă de la atingerea cu dinșii. Romînii au trebuit să primească elementul unguresc în munții Transilvanii, unde năvălirea maghiară îi ajunse. Fiind neconținut respinși de către aceasta, ei se scoborîră către cîmpia moldo-valahă, pe care o împoporară în curînd, ducînd cu ei termenii de obîrșie maghiară pe care îi împrumutase de la stăpînii lor»¹⁾.*

Universalitatea elementului maghiar în limba romînească se poate explica în două feluri: sau crezînd și mai departe — credința nu se discută — că vom fi fost noi

cipativement que pour réfuter une théorie, il ne suffit pas d'y opposer telle ou telle objection toujours facile a trouver, mais qu'il faut détruire un à un les arguments produits».

1) A. D. Xenopol, *Teoria lui Rösler*, Iași 1884, p. 290—291.

la Unguri în munții Transilvaniei, sau recunoscînd în fine, ceea ce arată studiul științific al limbii noastre, că în vremurile vechi vor fi fost *Ungurii la noi dincoace de Carpați*.

Din cele două explicații posibile una este în conformitate cu aparența, alta în conformitate cu realitatea. Știința trebuie să facă deosebire între aparență și realitate. D-l Xenopol, în graba de a fugi de *Rösler* și de *Balcani* trece fără să observe pe d-l *Hasdeu* și *Oltenia* și se duce drept la *Petru Maior* în *Ardeal*. Ce face nu face bine! Apărătorii cei cumpătați ai continuității spun, prin glasul d-lui *Onciul*, că «dacă și ingenioasa teorie a d-lui *Hasden* (relativă la leagănul medieval al Romînilor) dezvoltată cu cunoscutele-i măiestrie, nu vă putea fi susținută în întregime ei, de bună seamă însă direcțiunea dată de d-și e singura de la care în mare parte putem aștepta rezolvirea chestiunii. Incercările de a susține intactă tradițiunea cronicelor despre descălecatul lui *Radu Negru* de la *Făgăraș*, făcute mai pe urmă fără să se fi putut aduce probe autentice în sprijinul ei, sînt după părerea noastră, un pas înapoi față cu rezultatele dobîndite de critica de pînă acum»¹⁾.

Pînă aici d-l *Onciul* are dreptate, dar n'are dreptate cînd pretinde, relativ la *Oltenia*, că «afară de actele de donațiune din 1233 (*Loviștea*, contelui *Corlard*) și 1247 (țara *Severinului* și *Cumania*, cavalerilor *Ioaniți*) stăpînirea ungurească nu a lăsat altă amintire de posesiune factică, decît doară vre-o două numiri topografice lingă hotar, precum: valea *Oslea* cu muntele *Oslea* în districtul *Gorj*, și doi munți *Oslea* în *Mehedinți*, nume care a fost pus în legătură cu *Banul Oslu* al *Severinului* din 1240 (*Doc. I. 2 748*, a 1448). Deci suveranitatea coroanei ungurești se va fi extins pe atunci în *Oltenia* nu mai departe decît asupra unor părți de la poalele munților, spre răsărit pînă pe la *Severin* și spre miază-zi pînă în valea *Lotru-*

1) D. *Onciul Radu-Negru și Originile principatului Țării romînești în Conzorb, Liter. XXIV*, p. 833.

lui. Regiunea Severinului, împreună cu comitatul Severinului din Ungaria forma așa numitul Banat al Severinului ¹⁾»

Nu, nu-i adevărat!

Maghiarii au lăsat dincoace de Carpați—precum s'a văzut și poate se va mai vedea — urme toponimice mult mai numeroase și mai adânci decît cum s'ar părea la prima vedere.

În fine, ca încheiere, cîte-va cuvinte.

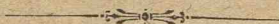
Lucrurile desbătute în acest studiu—lucruri care slăbesc teoria continuității și întăresc pe a lui Rösler,—n'ar mai avea trebuință de nici-un comentariu, dacă oamenii n'ar lega de olaltă, cu știință și fără știință, lucruri ce nu trebuie legate, cum sînt bunăoară *drepturile naționale* și așa numitul *drept istoric*. În această privință «mi-se pare»—vorba d-lui Nădejde — «că-i greșală a ne pune pe asemenea teren, căci azi-mîne se poate să se aducă asemenea dovezi pentru teoria lui Rösler încît să nu mai fie chip de luptat împotriva și atunci noi singuri ne-am fi pus lațul în gît. Chestia lui Rösler are interes numai științific și drepturile Romînilor au alte temelii decît dreptul așa numit istoric. Cu tot dreptul istoric pierе un popor, dacă n'are tărie și reușește dacă se luptă, nu pentru a robi alte popoare, ci pentru a nu fi călcat în picioare de străini. După cum nu trebuie să fie un om despoat de altul, tot așa și un popor. Chestia romînească nu se va deslega prin teorii ca a lui Rösler sau ca ale protivnicilor lui ²⁾». Apoi mi-se pare, tot vorba d-lui Nădejde, că «foarte rău fac acei care se cred fără de greșeli ca papa, cînd scriu că dacă s'ar dovedi că Romîni s'au întins în Dacia după veacul al XII, atunci n'ar avea nici-un drept asupra țărilor cucerite de dinșii prin dreptul muncii. Ei lucrează pămîntul și l-au lucrat, l-au apărat cu puterea lor cînd a fost trebuință și-l vor apăra. Poporul muncitor romîn nu despoae pe nimeni, ci trăește din munca sa, prin urmare nimeni nu-i poate zice: «du-te

1) D. Onciul, *Radu Negru și Originile principatului Țării-romînești* în *Convorb. Liter.* XXIV, p. 948.

2) I. Nădejde *Contemporanul*, II (1882—1883), p. 731.

de aici, că n'ai drept. Afară de acestea, la urma-urmei, cum a zis de curînd d-l Xenopol în *Convorbirile Literare* nu dreptul istoric sau altul va hotărî a cui să fie Dacia, ci puterea. Noi sîntem aici și vom sta pe loc, pînă ce nu vom fi zdrobiți. Rău este cînd se amestecă patriotism în cercetarea adevărului, ar trebui să ne mai deprindem a privi adevărul în față fără groază. Pe minciună slab sprijin 1)».

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2007

VERIFICAT
2017

1) I Nădejde, *Contemporanul*, II (1882—1883), p. 700.

COPRINSUL :

	<u>Pag.</u>
Prefață	V—VII
I. Introducere	1—19
II. Nimirile topice românești terminate în <i>-ădia</i> , <i>-ădia</i> și <i>-edia</i>	19—31
III. Mehădia saŭ Mehedă și Mehedinți	31—47
IV. Romanăți	47—75

~~~~~  
Extragere din *Convorbiri Literare*, XXX (1896)  
~~~~~


VERIFICAT
2017